

Naziv:

Sloboda izražavanja medija i civilnog društva:
Analiza pravnog okvira i sudske prakse u Crnoj Gori
KOLIKO KOŠTA SLOBODA GOVORA?

Autor:

Veselin Radulović
Vanja Čalović
Mreža za afirmaciju nevladinog sektora – MANS

Podrška:

Jelena Radonjić
Radovan Terzić
Vuk Janković
Anđela Nicović

Dizajn:

Saša Raičević

Kontakt:

Mreža za afirmaciju nevladinog sektora – MANS
Dalmatinska 188, 81000 Podgorica, Crna Gora
Tel/fax +382.20.266.326, 266.327
mans@t-com.me, www.mans.co.me

**Sloboda izražavanja medija i civilnog društva:
Analiza pravnog okvira i sudske prakse u Crnoj Gori**

KOLIKO KOŠTA SLOBODA GOVORA?

Podgorica, 2011. godina



Izrada ove publikacije je podržana od strane Civil Rights Defenders, ali stavovi i preporuke date u ovom dokumentu ne moraju se obavezno poklapati sa stavovima donatora.

SADRŽAJ

Uvod	7
Zaključci i preporuke	8
A. PRAVNI OKVIR	10
A.1. Relevantne materijalnopravne odredbe	11
Studija slučaja: Kako se kalio Zakon o obligacionim odnosima	13
A.2. Usklađenost Ustava i zakona sa standardima Evropskog suda za ljudska prava	14
A.2.1. Ustav Crne Gore	14
A.2.2. Krivični zakonik Crne Gore	15
Krivično djelo uvrede	15
Krivično djelo klevete	17
Rasponi propisanih kazni za krivična djela uvrede i klevete	18
Predložene izmjene i dopune Krivičnog zakonika	18
A.2.3. Zakon o obligacionim odnosima	20
B. PRISTUP SUDSKIM PRESUDAMA	23
B.1. Objavljene presude	24
B.2. Tajne presude	25
B.3. Druga ograničenja pristupu sudskim presudama	29
B.3.1. Uvid u presude	29
B.3.2. Dokaz o podnošenju zahtjeva	30
B.3.3. Pravosudni informacioni sistem u praksi	31
B.4. Podaci Vlade Crne Gore	32
C. ANALIZA SUDSKE PRAKSE	35
C.1. Javni funkcioneri protiv medija	37
Studija slučaja: Premijer protiv medija	37

C.2. Bezbjedonosno interesantna lica protiv medija	39
Studija slučaja: Safet Kalić protiv medija	40
Studija slučaja: Delić protiv „Vijesti“	44
C.3. Kleveta i javni interes	45
Studija slučaja: Prisluškivanje sudija	45
Studija slučaja: Nacionalna bezbjednost ili kriminal?	47
Studija slučaja: Tužba zbog prijave korupcije	48
C.4. Naknade za nematerijalnu štetu	48
C.4.1. Mjera duševnih bolova	48
Studija slučaja: Osnovni sud na Cetinju	49
Studija slučaja: Vještačenje duševnih bolova	50
C.4.2. Povreda poslovnog ugleda	50
Studija slučaja: Željezara protiv medija i poslanika	51
C.5. Trajanje postupaka	53
C.5.1. Sudovi odlažu postupke	53
Studija slučaja: Barović protiv „Vijesti“	53
C.5.2. Zahtjevi za ubrzanje postupka i pritužbe	55
Studija slučaja: Željezara protiv MANS-a	55
C.6. Praksa Viših sudova	58
Studija slučaja: Odredbe Konvencije nisu materijalno pravne norme	59
C.7. Pravni stav Vrhovnog suda Crne Gore	60

UVOD

U toku 2010. godine MANS je pratio rad pravosudnih organa u postupcima protiv medija i NVO koji se tiču prava na slobodu izražavanja i to krivičnim postupcima zbog krivičnih djela uvrede i klevete i parničnim postupcima radi naknade štete zbog povrede časti i ugleda.

Smatramo izuzetno važnim da se novinarima, medijima, civilnom sektoru i građanima uopšte, obezbijedi puna zaštita i mogućnost da slobodno govore o svim pitanjima od javnog interesa, posebno onima koja se odnose na borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije. Svako ograničenje i miješanje u slobodu izražavanja koje nije u skladu sa standardima i praksom Evropskog suda za ljudska prava, može se tumačiti i kao zaštita i podstrek kriminalnim strukturama u daljem obavljanju kriminalnih aktivnosti. To je i razlog što smo prilikom rada na ovom projektu posebnu pažnju posvetili upravo sudskim postupcima koji su se odnosili na slobodu izražavanja o pitanjima koja se odnose na organizovani kriminal i korupciju.

Za ove predmete su bili posebno zainteresovani i javnost i mediji. Stoga, pa polazeći od logične pretpostavke da ponašanje posmatranih subjekata, pa tako i sudija, nije isto kao kada znaju da nijesu posmatrani, pokušali smo izvršiti i poređenje sa postupanjem sudova u nekim predmetima koji nijesu bili predmet interesovanja i praćenja od strane medija.

Činjenice iz tih predmeta saznali smo iz sudskih spisa koji su u posjedu članova tima koji je radio na projektu, a prikupljene sudske presude se nalaze na našoj internet stranici. Dok su neki sudski spisi dobijeni na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama, dio podataka je dobijen direktno od stranaka u postupku, posebno advokata koji su predstavljali medije i novinare.

Rezultati monitoringa rada pravosudnih organa predstavljeni u ovoj publikaciji su potvrdili probleme i izazove koje je crnogorsko pravosuđe imalo i ranije. Neujednačenost sudske prakse, dugi postupci i visoke novčane kazne su i dalje razlog za zabrinutost, mada su uočeni neki pozitivni pomaci koji još uvijek nisu dovoljni da bi se ocijenilo da crnogorsko pravosuđe poštuje standarde Evropskog suda.

Prvi dio ove publikacije sadrži analizu usklađenosti Ustava i zakona sa standardima Evropskog suda za ljudska prava, dok se drugi dio odnosi na analizu sudske prakse. Ova publikacija sadrži niz studija slučajeva koje ukazuju na konkretne probleme u postupcima protiv novinara i medija koje pokreću visoki javni funkcioneri i lica za koja se smatra da pripadaju organizovanom kriminalu. Studije date u ovoj publikaciji se odnose na postupke u kojima su novinari tuženi zbog pisanja o pitanjima od javnog interesa, sudskoj praksi koja se odnosi na iznos naknade za nematerijalnu štetu i trajanje postupaka. Posebna pažnja je posvećena analizi zabrinjavajuće prakse Viših sudova da ukida ili preinačava presude osnovnih sudova koje su zasnovane na praksi Evropskog suda za ljudska prava.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Pravni okvir

Zakonska rješenja koja se tiču prava na slobodu izražavanja i mogućeg ograničenja te slobode nijesu u potpunosti usklađena sa evropskim standardima i doprinose održavanju prakse suprotne tim standardima. Postupak usvajanja nekih zakonskih rješenja ukazuje na ozbiljnu nezainteresovanost predstavnika zakonodavne vlasti, ali i manjak stručnih kapaciteta u ovoj oblasti.

Izmjene Krivičnog zakonika koje je početkom 2011. godine predložila Vlada pokazuju da izvršna vlast nije spremna da dekriminalizuje klevetu i uvredu, kako je to više puta najavljivano, već se predloženim zakonskim rješenjem na način nepoznat u uporednoj praksi, uvodi diskriminacija i krši ustavni princip jednakosti svih pred zakonom, jer su samo novinari abolirani krivične odgovornosti za krivična djela za koja odgovaraju svi drugi građani. Stoga, ako predložene izmjene zakona budu usvojene, one će i dalje omogućavati ograničenje slobode izražavanja suprotno praksi Evropskog suda za ljudska prava.

Pristup sudskim presudama

U toku 2010. godine Vrhovni sud, viši sudovi u Podgorici i Bijelom Polju, Apelacioni i Upravni sud su na svojim internet stranicama objavili presude. Međutim, javnosti je ograničen pristup sudskoj praksi osnovnih sudova koji postupaju u najvećem broju predmeta. Samo trećina osnovnih sudova dozvoljava pristup svojim presudama, trećina pravosnažne presude proglašava tajnama, a trećina na druge načine ograničava pristup tim informacijama.

Ministarstvo pravde i Upravni sud potvrđuju takve odluke osnovnih sudova i smatraju da predsjednici sudova imaju diskreciono pravo da odluče da li će njihove presude biti tajne. Skrivanje pravosnažnih sudskih presuda od javnosti ograničava prostor za analizu rada pravosuđa, što ne doprinosi povećanju odgovornosti sudija niti većem povjerenju javnosti.

Analiza sudske prakse

Analiza konkretnih sudskih postupaka koji su vođeni protiv medija i novinara, kao i aktivista civilnog društva pokazuje da su crnogorski sudovi dosadašnjom praksom stvorili dobar ambijent za ograničenje prava na slobodu izražavanja.

Sudovi ignorišu praksu i stavove Evropskog suda i sankcionišu objavljivanje informacija koje su dostupne kroz izvještaje državnih organa ili institucija, prenošenje informacija i činjenica koje su već bile dostupne javnosti, kao prenošenje i širenje informacija ili izjava drugih o pitanjima od javnog interesa.

Konkretan primjer dat u ovoj publikaciji pokazuje da su sud kažnjava novinara koji piše o pitanjima od javnog interesa, iako je preduzeo sve što je razumno bilo moguće u datom trenutku da omogući licu na koje se odnose informacije koje se prenose da se izjasni. Primjeri pokazuju da je nekim od okrivljenih novinara ozbiljno uskraćeno i pravo odbrane u krivičnim postupcima zbog krivičnog djela klevete.

Analiza sudskih presuda pokazuje da je očigledna neujednačenost sudske prakse kada su u pitanju iznosi novčanih kazni za krivična djela klevete i iznosi dosuđenih naknada za nematerijalnu štetu nastalu povredom časti i ugleda. U tom smislu, iznosi kazni i naknada štete posebno su bili nesrazmjerni u slučajevima kada su tužioci bili javni funkcioneri, koji bi, primjenom evropskih standarda, morali imati obavezu da značajno više trpe kritike na svoj račun. Takvi postupci su najčešće završeni u najkraćem mogućem roku, znatno prije nego postupci u kojima su tužioci "obični" građani, gdje nekada nastupi i zastarjelost vođenja postupka, što navodi na zaključak da sudovi različito postupaju zavisno od toga ko su stranke u postupku.

"Bezbjednosno interesantna lica" ili lica koja se sumnjiče i prijavljuju za izvršenje teških krivičnih djela su počela da zamjenjuju javne funkcionere u ulozi tužilaca. Po pravilu, postupci koje oni pokreću traju neprimjereno dugo, što predstavlja svojevrsan pritisak na rad civilnog društva i na slobodu izražavanja. Sudska praksa stvorena u postupcima koje su pokretali funkcioneri je značajno uticala na opredjeljivanje izuzetno visokih tužbenih zahtjeva i u ovim postupcima. Štaviše, sudovi nerijetko dosuđuju iznose koji su suprotni evropskim standardima, potpuno zanemarujući i ignorišući značaj i ulogu medija i NVO u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Policija i tužilaštvo najčešće ne istražuju javno objavljene sumnje u korupciju i organizovani kriminal, a sudovi od medija i NVO traže da prikupljaju dokaze u postupcima koje protiv njih vode oni na koje se sumnje odnose.

Konkretan primjer dat u ovoj publikaciji pokazuje da policija i tužilaštvo ne samo što nisu bili spremni da zaštite novinare i predstavnike civilnog sektora od eventualnih posljedica zbog njihovih izjava o organizovanom kriminalu, već su istraživali ko je povrijedio pravo na privatnost lica koje druge države optužuju za organizovani kriminal. Takva praksa djeluje veoma obeshrabrujuće i zastrašujuće prema licima koja su u budućnosti namjeravala da javno govore o pitanjima od javnog interesa.

Sudovi veoma rijetko okončavaju postupke u razumnim rokovima, već odlažu suđenja suprotno zakonima kojima su propisana pravila postupka. Način odlučivanja po zahtjevima za ubrzanje postupka ukazuje na veoma realnu mogućnost da se taj pravni lijek u praksi pokaže potpuno nedjelotvornim. Pritužbe koje se podnose Vrhovnom sudu i Sudskom savjetu nemaju efekta i veoma često ostaju bez odgovora.

Neke odluke osnovnih sudova djeluju ohrabrujuće, jer se u njima pozivaju na evropske standarde i praksu Evropskog suda. Međutim, još uvijek nije rijetkost da viši sudovi ukinu ili preinače takve presude. Takva praksa bi mogla obashrabrujuće djelovati na sudije da primijene evropske standarde, jer je broj ukinutih i preinačenih odluka jedan od kriterijuma za ocjenu njihovog rada.

Na kraju, ni nedavno donešeni, obavezujući pravni stav Vrhovnog suda nije u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava i ne obezbjeđuje punu primjenu evropskih standarda od strane crnogorskih sudova.

A. PRAVNI OKVIR

A.1. RELEVANTNE MATERIJALNOPRAVNE ODREDBE

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Član 10.

Svako ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvata slobodu mišljenja i slobodu dobijanja ili saopšavanja informacija i ideja bez miješanja državnih vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da preduzeća u domenu radio difuzije, filma ili televizije podvrgnu režimu dozvola.

Pošto ostvarivanje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti ono može biti podvrgnuto određenim formalnostima, uslovima, ograničenjima ili sankcijama koje su propisane zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda i kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja povjerljivih informacija ili očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Ustav Crne Gore

Sloboda izražavanja

Član 47.

Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način.

Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore.

Sloboda štampe

Član 49.

Jemči se sloboda štampe i drugih vidova javnog obavještanja.

Jemči se pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa.

Jemči se pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenijete informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavještenja.

Krivični zakonik Crne Gore

Uvreda Član 195.

- (1) Ko uvrijedi drugog, kazniće se novčanom kaznom od 1,200 do 4,000 eura.
- (2) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od 3,000 do 10,000 eura.
- (3) Ako je uvrijeđeni uvredu uzvratio, sud može obje ili jednu stranu kazniti ili osloboditi od kazne.
- (4) Neće se kazniti za djelo iz st. 1 do 3 ovog člana učinilac, ako je izlaganje dato u okviru ozbiljne kritike u naučnom, književnom ili umjetničkom djelu, u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, političke djelatnosti, u odbrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, ako se iz načina izražavanja ili iz drugih okolnosti vidi da to nije učinio u namjeri omalovažavanja.

Kleveta Član 196.

- (1) Ko za drugog iznosi ili pronosi štogod neistinito što može škoditi njegovoj časti ili ugledu, kazniće se novčanom kaznom od 3,000 do 10,000 eura.
- (2) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od 5,000 do 14,000 eura.
- (3) Ako je ono što se neistinito iznosi ili pronosi dovelo ili moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog, učinilac će se kazniti novčanom kaznom najmanje 8,000 eura.
- (4) Ako okrivljeni dokaže da je imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosio ili pronosio neće se kazniti za klevetu, ali se može kazniti za uvredu (član 195), ako su ostvareni uslovi za postojanje tog djela.
- (5) Neće se kazniti za klevetu novinar ili urednik koji je postupao sa dužnom profesionalnom pažnjom.

Zakon o obligacionim odnosima

Član 207.

- (1) Za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica, kao i za strah sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu.
- (2) Prilikom odlučivanja o zahtjevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, sud će voditi računa o značaju povrijeđenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nijesu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.

(3) Za povredu ugleda i prava ličnosti pravnog lica sud će, ako procijeni da to težina povrede i okolnosti slučaja opravdavaju, dosuditi mu pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade imovinske štete.

Osnov naknade nematerijalne štete pravnim licima naš pravni sistem nije poznavao sve do stupanja na snagu novog Zakona o obligacionim odnosima iz 2008. godine, koji taj osnov propisuje u odredbi člana 207. stav 3.

Od donošenja novog Zakona pokrenut je samo jedan postupak po osnovu naknade nematerijalne štete zbog povrede poslovnog ugleda, i to od strane istih pravnih lica koja su sličan postupak pokrenula prije nego što je ovaj osnov naknade štete bio propisan zakonom. U oba postupka tužiocu su Željezara Nikšić i njen zvanični vlasnik off shore kompanija MNSS BV iz Amsterdama. Jedan postupak je pravnosnažno okončan, dok je drugi u toku¹.

Studija slučaja: Kako se kalio Zakon o obligacionim odnosima

Željezara Nikšić i MNSS BV iz Amsterdama su početkom maja 2008. predali tužbu za naknadu štete protiv Nebojše Medojevića i dnevnog lista "Vijesti" radi "povrede poslovnog ugleda", tražeći iznos od 10 miliona eura.

Punomoćnik ovih pravnih lica je bila advokatica Ana Kolarević, sestra tadašnjeg premijera Mila Đukanovića. Ona je bila sudija Vrhovnog suda, a sada važi za jednog od najuspješnijih i najuticajnijih advokata na ovim prostorima², iako postoje određene sumnje i kontroverze vezane za njen rad.³

Propisi koji su važili u momentu podnošenja tužbe nijesu predviđali mogućnost naknade nematerijalne štete pravnim licima, što se navodi i u samoj tužbi.⁴ Umjesto pozivanja na naše zakone, u tužbi se navodi primjer slovenačkog zakonodavstva u kome je propisana mogućnost dosuđivanja pravične novčane naknade "za povredu ugleda, nezavisno od toga da li postoji materijalna šteta, ukoliko se utvrdi da okolnosti slučaja to opravdavaju".

¹ Prvi postupak ovi tužiocu su pokrenuli 2008 godine protiv opozicionog poslanika crnogorske Skupštine Nebojše Medojevića i d.o.o."Daily Press" iz Podgorice, zbog navoda iz autorskog teksta Medojevića koji je prenio nezavisni dnevnik "Vijesti", čiji je osnivač d.o.o."Daily Press". Drugi postupak isti tužiocu su pokrenuli u aprilu 2010. godine protiv nevladine organizacije MANS i njene izvršne direktorke Vanje Čalović, zbog navoda u vezi poslovanja ovih pravnih lica i sumnji u moguće izvršenje krivičnih djela utaje poreza i pranja novca, iznešenih na pres konferenciji 30. marta 2010. godine.

² Kolarević je sestra višegodišnjeg premijera Crne Gore, Mila Đukanovića. Svjetski magazin World finance proglasio je za najboljeg advokata u Crnoj Gori za 2009. i 2010. godinu, a 2009. je dobila i nagradu New Economy za najboljeg poslovnog advokata u regionu, dok je u obrazloženju je navedeno da Kolarević zastupa 80% stranih kompanija i pojedinaca koji posluju u Crnoj Gori. Međunarodni konzorcijum istraživačkih novinara objavio je analizu u kojoj se navodi da Kolarević posjeduje imovinu vrijednu 3,5 miliona američkih dolara u dionicama i nekretninama. Advokaturom se bavi od 2003., a ranije je bila sudija u Osnovnom sudu u Podgorici, Višem sudu u Podgorici i Vrhovnom sudu Crne Gore. U vrijeme kada je zastupala Željezaru Nikšić bila je član Odbora direktora te kompanije.

³ Na primjer, u aprilu 2003. godine bila je član vijeća Vrhovnog suda koje je donijelo odluku kojom je Tenderskoj komisiji naloženo da potpiše ugovor o kupoprodaji hotela Avala u Budvi sa kompanijom Bepler i Džejkobson, drugorangiranom na tenderu, za znatno nižu sumu od one koja je tražena. Tenderska komisija je prethodno poništila tender poslije odustajanja kompanije koja je bila prvorangirana na tenderu. Zvanični suvlasnik Beplera je Zoran Bećirović, kum Mila Đukanovića, brata Kolarević. Poslije prodaje hotela Avala, Kolarević napušta sudijsku funkciju i počinje se baviti advokaturom, a šest mjeseci od prodaje hotela Avala, postaje zastupnik Beplera.

⁴ U tužbi se navodi: "I pored nepostojanja izričite norme, predmet ocjene osnovanosti ove tužbe mora upravo biti zaštita prava ličnosti pravnih lica po odredbama ZOO i međunarodnog prava"

Dakle, u trenutku podnošenja prve tužbe nije bio zadovoljen prvi od tri propisana uslova - da ograničenje mora biti propisano domaćim zakonom⁵ - a sva tri uslova se moraju kumulativno ispuniti da bi miješanje u slobodu izražavanja bilo dozvoljeno u skladu sa Evropskom konvencijom.

U obrazloženju tužbe se navodi da desetomilionski tužbeni zahtjev "nije običan", ali da su tužioci "imali u vidu težinu krivice i nanijete štete". U tužbi se takođe navodi da je namjera Medojevića da "na neargumentovan, uvredljiv, beskrupulozan i tendenciozan način povrijedi poslovni ugled tužioca" i da "sve to čini posredstvom 'Vijesti', dnevnih novina sa velikim tiražom u Crnoj Gori, a zbog njima znanih ciljeva, bez ljudske i profesionalne odgovornosti, ne argumentujući nijednu tvrdnju".

Tužba ističe da je "kompanija svjesna činjenice da postavljeni tužbeni zahtjev nije do kraja definisan u Zakonu o obligacionim odnosima, kao u slučajevima sa naknadama nematerijalne štete fizičkim licima..., koja podrazumijeva fizički i psihički bol i strah, a dosuđivanje naknade se vrši da bi se kod oštećenog uspostavila narušena psihička ravnoteža".

Nepuna tri mjeseca od podnošenja ove tužbe, Skupština Crne Gore je donijela novi Zakon o obligacionim odnosima, gotovo bez obrazloženja predlagača⁶ i bukvalno bez ikakve rasprave u Skupštini.⁷ Odredba člana 207 stav 3 ovog zakona je formulisana na gotovo identičan način kako se u tužbi advokaticice Kolarević navodi da propisuje slovenačko zakonodavstvo. Time je Skupština otklonila bitan nedostatak prvog tužbenog zahtjeva u pogledu postojanja uslova da ograničenje slobode izražavanja mora biti propisano zakonom.

Činjenica da je zakon koji ima 1205 članova usvojen u Skupštini bez rasprave može ukazivati na ozbiljan nedostatak stručnih kapaciteta u zakonodavnoj vlasti i na nedopustivu nezainteresovanost pri vršenju osnovne djelatnosti skupštine.⁸

Da li je ova intervencija zakonodavca motivisana omogućavanjem zakonskog osnova za ograničenje slobode izražavanja u sličnim situacijama, ne može se sa sigurnošću tvrditi. Ipak, nesporno je da nova odredba Zakona o obligacionim odnosima propisuje osnov za ograničenje slobode izražavanja koji ranije nije postojao, pa se može zaključiti da ova intervencija zakonodavca predstavlja korak unazad u odnosu na ostvarivanje prava na slobodu izražavanja.

⁵ U skladu sa članom 10. stav 2. Konvencije i praksom Evropskog suda, da bi miješanje, odnosno ograničenje slobode izražavanja bilo dozvoljeno neophodno je kumulativno postojanje tri uslova: da je miješanje propisano zakonom, da ima legitimni cilj i da je neophodno u demokratskom društvu.

⁶ Vlada Crne Gore je donošenje ovog Zakona "obrazložila" Skupštini na sedam stranica, od čega se samo jedan pasus odnosi na sporni član 207. Stav 3.

⁷ Zapisnik sa 7. sjednice prvog redovnog zasjedanja u 2008 godini Skupštine Crne Gore (23. saziva) održane 21, 29 i 31 jula 2008 godine (na strani 4. konstatovano je da se za pretres po ovom predlogu zakona niko nije javio, dok se na strani 11. navodi da je pod tačkom 13. konstatovano da na ovaj predlog zakona nema amandmana)

⁸ Na istoj sjednici usvojena su ukupno 34 zakona gotovo bez rasprave.

A.2. USKLAĐENOST USTAVA I ZAKONA SA STANDARDIMA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

A.2.1. Ustav Crne Gore

Ustav Crne Gore u članu 47. stav 2. dozvoljava ograničenje slobode izražavanja u cilju zaštite interesa drugih lica (dostojanstvo, ugled i čast) ili zaštite opšteg društvenog interesa (javni moral ili bezbjednost Crne Gore).

Kada je u pitanju ograničenje u cilju zaštite interesa drugih lica, čini se da je isticanje "dostojanstva" ličnosti u ovoj odredbi suvišno, jer je dostojanstvo i privatnost zaštićeno odredbom člana 28. Ustava, a privatnost i članom 40. Stoga odredba člana 47. stav 2. Ustava propisuje i postupanje suprotno stavovima Evropskog suda, koji u odgovarajućem kontekstu dozvoljavaju stepen pretjerivanja i provokacije koja može značiti i povredu časti, odnosno dostojanstva druge osobe.

Evropski sud je u mnogim presudama utvrdio da sloboda izražavanja ne štiti samo informacije koje se primaju blagonaklono ili se smatraju neuvredljivim ili nečim što ne izaziva reakcije, *"već i one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju, jer su takvi zahtjevi pluralizma, tolerancije i širokournosti bez kojih nema demokratskog društva"*.⁹ Po stavovima Evropskog suda, pod slobodu izražavanja spada i opis lica kao "grotesknog", "lakrdijaša", "prostaka", "idiota", ako upotreba takvih riječi predstavlja odgovor na snažnu provokaciju.¹⁰

Nedostatak odredbe člana 47. stav 2. Ustava je i u tome što jezičko tumačenje ukazuje na kumulativnu primjenu dva posebna osnova za ograničenje slobode izražavanja "pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore". Veznik "i" ukazuje na kumulativno ispunjenje oba osnova i umjesto njega moralo se propisati "ili" da bi se osnov radi zaštite interesa drugih lica razdvojio od osnova radi zaštite opšteg društvenog interesa.

Garantovanjem prava na naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavještenja u članu 49. stav 3. uvodi garanciju koja nije u skladu sa praksom Evropskog suda. Na primjer, u slučaju da novinar postupa savjesno, u skladu sa standardima profesionalne etike, čak i klevetničke izjave o pitanjima od javnog značaja mogu biti zaštićene od odgovornosti. Tako, ako se novinar oslonio na izvještaj državnog inspektora, za koji se kasnije ispostavi da je pogrešan¹¹, ili ako prenese izjavu drugog lica, odnosno medija u namjeri da nastavi debatu od javnog interesa, a ne da, iz loše namjere, proizvoljno napada nečiji ugled.¹²

⁹ Vidjeti presude: Handyside protiv UK, 1976; Lingens protiv Austrije, 1986; Oberschlick protiv Austrije, 1991; Jersild protiv Danske, 1994, Maronek protiv Slovačke, 2001. itd.

¹⁰ Lopes Gomes da Silva protiv Portugala, 2000; Oberschlick protiv Austrije, br. 2, 1997

¹¹ Bladet Tromso i Stensaas protiv Norveške, 1991, st. 65

¹² Thoma protiv Luksemburga, Bladet Tromso, Lepojić protiv Srbije

Inače, Ustav ne garantuje, na primjer, pravo na naknadu štete prouzrokovane mučenjem, nečovječnim ili ponižavajućim postupanjem, ali garantuje naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavještenja.

Nedostaci ustavnih odredbi iz čl. 47. i 49. istaknuti su i u mišljenju Venecijanske komisije.¹³

A.2.2. Krivični zakonik Crne Gore

Krivično djelo uvrede

U skladu sa članom 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,¹⁴ sloboda izražavanja može se ograničiti u legitimnom cilju zaštite ugleda i prava drugih, samo u mjeri koja je neophodna u demokratskom društvu.

Evropski sud je više puta naglasio da države ugovornice treba da pribjegu krivičnoj odgovornosti zbog objavljivanja netačnih informacija samo u ekstremnim slučajevima.¹⁵

Takav stav zauzela je i Parlamentarna skupština Savjeta Evrope u svojoj Rezoluciji "Ka dekriminalizaciji klevete" 2007.¹⁶ U skladu sa tim, svako ograničenje slobode izražavanja mora se usko tumačiti, a neohodnost svakog ograničenja mora se ustanoviti uvjerljivo.¹⁷

Polazeći od subjektivne prirode krivičnih djela uvrede i klevete, nesporno je da je pojam ovih krivičnih djela zakonom teško odrediti i da je zakonski opis bića ovih krivičnih djela u velikoj mjeri uopšten. Takav zakonski opis krivičnog djela nije u skladu s načelom *nulla poena sine lege certa* (nema kazne bez određenog - preciznog zakona), koje nalaže da krivičnopravna norma mora biti precizna i određena i da se u najvećoj mogućoj mjeri izbjegavaju neodređene norme (*certus-određen*), koje načelo je prihvaćeno i u praksi Evropskog suda.

Stoga, da bi ograničenje prava garantovanih Evropskom konvencijom ispunilo uslov da "bude propisano zakonom", nije dovoljno da država samo formalno usvoji zakon sa ograničenjima, već taj zakon mora ispunjavati određene standarde. Zakon mora biti predvidljiv - dovoljno precizan da pruži građanima mogućnost da predvide što će se do smatrati krivičnim djelom, tako da svoje ponašanje mogu da uredi u skladu sa njim. Dakle, pojedinac mora biti u stanju da predvidi posljedice određenog ponašanja do stepena koji je razuman u konkretnim okolnostima.¹⁸

¹³ "S obzirom da ova dva člana u mnogim aspektima doprinose ostvarivanju odredaba člana 10 ECHR, bilo bi poželjno kada bi se mogli formulirati na način koji bi bliže korespondirao ovoj Konvenciji. Ovim se članovima stavlja naglasak na zaštitu «dostojanstva, ugleda i časti» i odredbu koja se odnosi na pravno sredstvo zbog objavljivanja neistinitih, nepotpunih ili netačno prenijetih informacija, što neizostavno ne predstavlja pristup na koji sud u Strazburu tumači član 10 ECHR". (Mišljenje Venecijanske komisije o Ustavu Crne Gore, Mišljenje br. 392/2006, CDL-AD(2007)047, decembar 2007)

¹⁴ Zakon o izmenama Zakona o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovori), 5/05.

¹⁵ Cumpăna i Mazare protiv Rumunije, 2004, st. 115.

¹⁶ Resolution 1577 (2007) Towards decriminalization of defamation.

¹⁷ Lingens protiv Austrije, 1986, st. 41, Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1979.

¹⁸ Predmeti Rekvenyi protiv Mađarske, 1999, st. 34; Hashman i Harrup, 1999, Amann protiv Švajcarske, 1999.

Neprecizno određenje radnje izvršenja krivičnog djela posebno je uočljivo kod krivičnog djela uvrede, gdje opis "ko uvrijedi drugog" praktično ne određuje ni jedno obilježje ovog krivičnog djela. U teoriji i sudskoj praksi uvredom se smatraju izjave i ponašanja koje se vrše u namjeri *omalovažavanja* ili *ponižavanja* drugog lica, što su pojmovi podložni krajnje subjektivnoj procjeni, a samim tim i arbitrarnosti. Inače, nesporno je da je arbitrarnost posebno nedopustiva u krivičnom pravu.

Po zakonskom opisu bića ovog krivičnog djela, postojanje namjere kod učinioca nije bitan element bića ovog krivičnog djela, pa je moguće i da kod učinioca nema namjere omalovažavanja, a da sud ipak procijeni da je "uvrijedio drugog" i osudi ga za ovo krivično djelo. Ovo također nije u skladu sa stavovima utvrđenim u praksi Evropskog suda za ljudska prava, koji uvijek utvrđuje da li je lice čija je sloboda izražavanja ograničena u cilju zaštite nečijeg prava na zaštitu časti i ugleda, postupalo u dobroj vjeri – *bona fidae*.¹⁹

Princip zakonitosti u krivičnom pravu upravo služi sprječavanju samovoljnog kažnjavanja na osnovu neodređenog zakona, određuje položaj čovjeka i granice njegovog slobodnog djelovanja i predstavlja garanciju za ostvarivanje sloboda i prava.

Krivično djelo uvrede izvršava se, po pravilu, iznošenjem vrijednosnih sudova, a Evropski sud je u više slučajeva utvrdio kršenje prava na slobodu izražavanja zbog izricanja krivičnih sankcija za iznošenje vrijednosnih sudova, posebno ako su oni zasnovani na potvrđenim i neosporenim činjenicama.²⁰

Krivično djelo klevete

Neistinitost onoga što se iznosi li pronosi je bitan element bića krivičnog djela klevete. Ono što, po našoj ocjeni, odredbu člana 196 Krivičnog zakonika čini problematičnom jeste prebacivanje na okrivljenog tereta da dokazuje istinitost svojih tvrdnji ili da je imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosio ili pronosio (stav 4.).

Evropski sud je kritikovao prebacivanje tereta dokazivanja na okrivljenog, našavši da je nekada očigledno tužilac u boljoj prilici da dokaže da nešto nije istinito, te da obaveza dokazivanja istinitosti svojih izjava može predstavljati kršenje člana 10 Konvencije.²¹

Međutim, po rješenju iz Krivičnog zakonika, čak i ako dokaže istinitost svojih tvrdnji ili da je imao osnovane razloge da povjeruje u istinitost onoga što je iznosio ili pronosio, okrivljeni se neće kazniti za klevetu, ali se može kazniti za uvredu. Ovakva odredba ograničava pravo na slobodu izražavanja i djeluje obeshrabrujuće na sve građane, a posebno na medije čije je dužnost da objavljuju informacije o pitanjima od javnog interesa²², da iznose tvrdnje za čiju istinitost posjeduju dokaze i čija je istinitost provjerena, ili za koje postoji osnovan razlog da se vjeruje u njihovu istinitost.

Ipak, i tvrdnje čija je istinitost provjerena i nesporna nerijetko mogu biti uvredljive za neko lice. Ostavljanje mogućnosti da se i za iznošenje ili prenošenje takvih tvrdnji neko lice može krivično goniti i osuditi, smatramo neprihvatljivim. Ovo posebno kada se te

¹⁹ Na primjer, Prager and Oberschlick v. Austria, 1995, st. 37.

²⁰ Lingens protiv Austrije

²¹ Lingens protiv Austrije

²² Vidi, između ostalih: Bergens Tidende i ostali protiv Norveške, 2000, Observer i Guardian protiv Ujedinjenog kraljevstva, 1991, Thoma protiv Luksemburga, 2001

tvrdnje odnose na neko pitanje od opšteg interesa, jer proizilazi da se može osuditi i onaj ko iznese tačne tvrdnje o pitanju od opšteg interesa, ako su takve tvrdnje uvredljive za nekoga.

Takođe, omogućava se krivična osuda i onoga ko samo pronosi, odnosno samo koristi informacije koje su već učinjene dostupnim javnosti ili su lako dostupne javnosti, što je takođe suprotno stavovima Evropskog suda²³.

Mada Evropski sud nikada nije donio odluku da je samo propisivanje ovih krivičnih djela nespojivo sa pravom na slobodu izražavanja, on je više puta istakao da države treba da koriste krivične mjere da ograniče pravo govora samo kao posljednje preostalo rješenje i da krivične sankcije treba primjenjivati samo u slučajevima očuvanja javnog reda, a ne u privatnim sukobima, što većina slučajeva klevete jeste.²⁴

Krivično gonjenje i osuda mogu se smatrati proporcionalnim samo u izuzetnim okolnostima ozbiljnog napada na prava pojedinca i sudovi bi, prije primjene ovih odredbi Krivičnog zakonika, to morali imati u vidu.²⁵

Rasponi propisanih kazni za krivična djela uvrede i klevete

Propisani rasponi novčane kazne za za uvredu od 1.200 - 4.000 sura i za klevetu od 3.000 - 14.000 eura, omogućavaju izricanje kazni u iznosima koji su pretjerani i nesrazmjerni po mjerilima Evropskog suda za ljudska prava.²⁶

Ovo posebno kada se uzme u obzir mogućnost naknade i nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda kroz parnični postupak.

Zbog veoma malog broja postupaka koji se vode u praksi za ostala krivična djela protiv časti i ugleda kao što su iznošenje ličnih i porodičnih prilika; povreda ugleda Crne Gore; povreda ugleda naroda, manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije, ovaj Izvještaj se ne bavi tim odredbama, iako zaslužuju ozbiljnu kritiku sa aspekta usklađenosti sa evropskim standardima.

Predložene izmjene i dopune Krivičnog zakonika

Početakom 2011. godine iz Vlade je najavljeno da će predlogom izmjena i dopuna Krivičnog zakonika biti dekriminalizovana krivična djela uvreda i kleveta, sa obrazloženjem da je takva izmjena u skladu sa preporukama Evropske komisije.

Mada većina članica EU i dalje imaju ova krivična djela u svojim zakonima, ona se u praksi gotovo ne primjenjuju, a do sada je devet evropskih država potpuno dekriminalizovalo uvredu i klevetu²⁷. Inače, Parlamentarna skupština Savjeta Evrope

²³ Vidi, između ostalih: Fressoz i Roire protiv Francuske, 1999 i Weber protiv Švajcarske, 1990

²⁴ Castells protiv Španije

²⁵ Gavrilovici protiv Moldavije, Bodrožić i Vujin protiv Srbije

²⁶ Osmam prosječnih mjesečnih zarada, u slučaju Lepojić protiv Srbije, 2007, odnosno šest mjesečnih zarada tuženog, u neto iznosu, smatralo se nesrazmjernim u slučaju Filipović protiv Srbije, 2007.

²⁷ Irska, Velika Britanija, BiH, Rumunija (samo uvredu), Estonija, Gruzija, Ukrajina, Kipar i Moldavija

zahtijevala je od svih država članica koje još uvijek predviđaju kazne zatvora za klevetu da ih izbrišu iz zakona, bez obzira da li ih primjenjuju u praksi.²⁸

Iako smatamo da bi dekriminalizacija uvrede i klevete doprinijela boljoj primjeni evropskih standarda u praksi, ipak treba istaći da primjena evropskih standarda ne podrazumijeva i obaveznu dekriminalizaciju tih djela. Suština preporuka Evropske komisije je u primjeni evropskih standarda u ovoj oblasti, kroz usklađivanje i zakona i prakse sa tim standardima, što je moguće učiniti i kod postojanja ovih krivičnih djela. U tom smislu je neophodno da crnogorski sudovi u svojim odlukama u potpunosti primjenjuju evropske standarde, kako u krivičnim, tako i parničnim postupcima.

Prva verzija - Ministarstvo pravde Crne Gore je 02. marta 2011. godine organizovalo stručnu raspravu na kojoj je predstavljena radna verzija izmjena i dopuna Krivičnog zakonika (KZ). U radnoj verziji²⁹ predviđeno je potpuno brisanje članova 195. i 196. KZ-a, odnosno potpuna dekriminalizacija krivičnih djela uvreda i kleveta.

Druga verzija - Ministarstvo pravde je 24. marta javno saopštilo, bez bilo kakvog objašnjenja i obrazloženja, da je odustalo od prvobitne verzije izmjena KZ-a da se brišu članovi 195. i 196. i utvrdilo Predlog izmjena i dopuna kojim se predviđa brisanje samo stavova 2. iz članova 195. i 196³⁰. Ministarstvo je navelo da je takvom izmjenom isključena mogućnost da mediji i novinari odgovaraju za krivična djela uvrede i klevete.

Međutim, odredbama čije se brisanje predlaže ne propisuje se odgovornost medija ili novinara da bi njihovim brisanjem bila isključena mogućnost njihovog daljeg kažnjavanja. One propisuju strožije kažnjavanje svakog učinioaca, bez obzira na svojstvo ili profesiju, kada se ova djela izvrše javno. Brisanjem ovih odredbi nije isključena odgovornost medija i novinara, već se samo izjednačavaju obične sa takozvanim javnim uvredama i klevetama. Stoga se primjenom stava 1. u ovim članovima, koji propisuju osnovni oblik ovih krivičnih djela, može kazniti svaki učinilac tih krivičnih djela, pa i mediji i novinari.

Treća verzija - Ministarstvo pravde je 1. aprila 2011. godine na svom sajtu objavilo Predlog izmjena i dopuna Krivičnog zakonika. Po ovom Predlogu briše se stav 2. člana 195. i stav 2. člana 196. KZ-a, kako je to prethodno najavljeno. Pored toga se, ponovo bez bilo kakvog obrazloženja, u članovima 195. i 196. dodaje po jedan novi stav koji propisuje da se neće kazniti novinar ili urednik za uvredu, odnosno klevetu učinjenu putem medija.

Dodavanje izričitih odredbi kojima se isključuje odgovornost novinara i urednika za uvredu i klevetu učinjenu putem medija, ne isključuje potpuno njihovu odgovornost, kako je to istaknuto u saopštenju Ministarstva od 24. marta. Naime, novinari i urednici i dalje mogu odgovarati za ova krivična djela, pod uslovom da ih ne izvrše putem medija. Tako je, na primjer, moguće da novinar u vršenju svoje profesije prenese neku informaciju sredstvom koje se ne smatra medijem (internet, društvene mreže,

²⁸ Rezolucija "Ka dekriminalizaciji klevete (*Towards Decriminalization of Defamation*)", tačka 13, 2007

²⁹ Vladina radna verzija je sa pozivom za učešće u raspravi dostavljena MANS-u i drugim nevladinim organizacijama

³⁰ Stav 2. člana 195. KZ-a: učinilac krivičnog djela uvrede će se kazniti 3.000 - 10.000 eura, ako je uvreda učinjena putem medija ili sličnih sredstava ili najavnom skupu. Stav 2. člana 196. KZ-a: učinilac krivičnog djela klevete će se kazniti 5.000 - 14.000 eura, ako je kleveta učinjena putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu.

publikacija, knjiga i sl.) i da postoje svi zakonski uslovi da bude krivično gonjen, osuđen i kažnjen.

Takođe, novinari i urednici i dalje mogu odgovarati za ova krivična djela u svakom slučaju kada nijesu izvršena "putem medija", pa se zvanični Predlog izmjena KZ-a u ovom dijelu pokazuje i apsurdnim. Po njemu proizilazi da novinari i urednici neće odgovarati za uvrede i klevete, samo ako vrijeđaju i klevetaju javno, odnosno "putem medija".

Štaviše, Vlada je predložila rješenje kojim se uvodi diskriminacija i krši ustavni princip jednakosti svih pred zakonom, jer su samo novinari abolirani krivične odgovornosti za važeća krivična djela za koja odgovaraju svi drugi građani. Takođe, Evropski sud je utvrdio da aktivisti civilnog društva moraju uživati isti nivo slobode izražavanja kao i novinari, jer po pravilu govore o pitanjima od javnog interesa, što predlog Vlade u potpunosti ignoriše.

Međutim, iz zvaničnog obrazloženja Predloga izmjena i dopuna KZ-a zakona koji je Vlada dostavila Skupštini proizilazi da je predložena dekriminalizacija uvrede i klevete, dok su u Predlogu ta krivična djela i dalje zadržana u zakoniku, što može ukazivati na neozbiljnost i nedostatak stručnih kapaciteta u izvršnoj vlasti. Tako se u Obrazloženju navodi:

"Akcionim planom za praćenja sprovođenja preporuka iz Mišljenja Evropske komisije koji je Vlada Crne Gore usvojila na sjednici od 17. februara 2011. godine, kao jedna od mjera za unaprjeđenje medijskih sloboda predviđeno je utvrđivanje Predloga zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika kojim se dekriminalizuje kleveta."

"Predlog predviđa brisanje krivičnog djela iz člana 195 (uvreda) i člana 196 (kleveta)."

Predloženim izmjenama samo se umanjuju maksimalne kazne, sa 10.000 na 4.000 eura za uvredu, odnosno sa 14.000 na 10.000 eura za klevetu. Ovako propisani maksimumi novčanih kazni i dalje su suprotni standardima ustanovljenim praksom Evropskog suda.

Dakle, čak i ako predložene izmjene zakona budu usvojene, one će i dalje omogućavati ograničenje slobode izražavanja suprotno praksi Evropskog suda za ljudska prava. Stoga zaključujemo da se Predlog izmjena i dopuna Krivičnog zakonika se neargumentovano predstavlja kao ispunjenje preporuka Evropske komisije, jer očigledno nije u skladu sa evropskom standardima i ne može doprinijeti poboljšanju prakse u ovoj oblasti.

A.2.3. Zakon o obligacionim odnosima

Naknada materijalne štete zbog povrede poslovnog ugleda bila je moguća i prije usvajanja novog Zakona o obligacionim odnosima, primjenom opštih pravila o naknadi štete. Takvo rješenje je u skladu i sa Evropskom Konvencijom, jer se u praksi Evropskog suda poslovni ugled štiti članom 1. Protokola 1. uz Konvenciju, kako je to pravilno zaključio i Viši sud u Podgorici u Presudi Gž.br.34/2010.

Međutim, novim Zakonom je propisana naknada nematerijalne štete pravnom licu, rješenje koje pravni sistemi ovih prostora do sada nijesu poznavali, a koje značajno

odstupa od evropskih standarda i suprotno je stavovima Evropskog suda za ljudska prava.

Na prvi pogled, možda, izgleda da je ovom odredbom ispunjen uslov da ograničenje slobode izražavanja mora biti propisano zakonom, ali ipak smatramo da ograničenje propisano ovom odredbom ni minimalno ne ispunjava kvalitativne standarde u smislu preciznosti i mogućnosti građana da svoje ponašanje regulišu u skladu sa njom.

Naime, po stavovima Evropskog suda da bi neko miješanje u prava garantovana Konvencijom ispunilo uslov da bude propisano zakonom nije dovoljno da država samo formalno usvoji zakon sa ograničenjima, već taj zakon mora ispunjavati određene kvalitativne standarde. U tom smislu, zakon mora biti predvidljiv, odnosno dovoljno precizan da pruži građanima mogućnost da regulišu svoje ponašanje u skladu sa njim. Pojedinaac mora biti u stanju da predvidi posljedice određenog ponašanja do stepena koji je razuman u konkretnim okolnostima.³¹

Mešutim, član 207. stav 3. Zakona o obligacionim odnosima govori o povredi ugleda i prava ličnosti pravnog lica, ali se uopšte ne propisuje na koji način se ta povreda može izvršiti, niti ima pokazatelja koji bi ukazao značenje pojma ličnosti pravnog lica. Ova pitanja ostaju na procjenu suda, a reklo bi se da rezultat zavisi od sposobnosti sudije da pozna i primjenjuje standarde Evropskog suda, što baš i ne zvuči ohrabrujuće na ovim prostorima.

Takođe, nejasno je i o kakvom se ugledu radi, jer to svakako nije ugled u smislu ugleda koji imaju fizička lica, što je naglašeno i u obrazloženju Vlade koja je predložila Zakon. Pošto je ugled lično dobro, a pravna lica ne mogu biti nosioci ličnih prava ili dobara, ova odredba se mora odnositi na poslovni ugled. Međutim, poslovni ugled pravnih lica se ne može pretpostavljati, kao što se pretpostavlja ugled fizičkih lica. Mnoga pravna lica ni nemaju poslovni ugled, jer se on ipak stiče poslovanjem, pa proizilazi da bi sud u svakom slučaju prvo morao utvrđivati da neko pravno lice ima poslovni ugled, da bi tek nakon toga dolazilo u obzir utvrđivanje eventualne povrede poslovnog ugleda. Osim toga, povreda poslovnog ugleda učinjena verbalnom radnjom svakako da može uzrokovati štetu pravnom licu, ali isključivo materijalne prirode, jer nematerijalna šteta postoji u slučaju fizičkih i duševnih bolova koji nesporno nijesu svojstveni pravnim licima.

Treba istaći da Evropski sud ispituje sve što zajedno čini pisane zakone, ukjučujući i akte nižeg stepena od zakona³², kao i sudske odluke u kojima su oni tumačeni.³³ U slučaju odredbi člana 207. stav 3. Zakona o obligacionim odnosima, nesporno je da ne postoji "skup konzistentnih, jasnih i preciznih odluka"³⁴ crnogorskih sudova kojima se precizira njihov sadržaj. Štaviše, nerealno je očekivati i da crnogorski sudovi uskoro donesu više jasnih i preciznih odluka kojima bi precizirali spornu odredbu.

³¹ Predmet *Rekvenyi protiv Mađarske*, predstavka broj. 25390/94 presuda od 20 maja 1999, stav 34

³² Presuda u predmetu *De Wilde, Ooms i Versyp* od 18. juna 1971, Serija A br. 12, str. 45, stav 93

³³ Presuda u predmetu *Kruslin protiv Francuske*, str. 21-22, stav 29

³⁴ U slučaju *Ekin protiv Francuske* Evropski sud je razmatrao pitanje da li je postojao uređen "skup konzistentnih, jasnih i preciznih odluka francuskih sudova kojima je preciziran sadržaj člana 14. Zakona od 1881. godine, u dopunjenom obliku, na takav način da je udruženje - predlagač moglo da prilagodi svoje postupke...".

Odredba zakona koja je toliko neprecizna da građanima ne pruža ni približno jasne pokazatelje o tome kako treba da se ponašaju da je ne bi prekršili ne ispunjava kvalitativne standarde zakona po članu 10. Konvencije.³⁵

Primjena ove odredbe Zakona o obligacionim odnosima u praksi pokazaće njenu punu (ne)opravdanost, kao i sami subjekti koji će se na nju pozivati. Za sada ostaje utisak da podnošenje tužbi za naknadu nematerijalne štete nije bilo u cilju zaštite poslovnog ugleda, već je predstavljalo pokušaj da se tuženi finansijski opterete, odnosno sankcionišu za izgovorenu riječ i odvrate od davanja sličnih izjava u budućnosti. Takva ograničenja slobode izražavanja nedopustiva su sa aspekta stavova Evropskog suda za ljudska prava.

Kako je navedeno, do sada su pokrenuta dva postupka po ovom osnovu – jedan prije i drugi nakon usvajanja zakona. U prilog gore navedenom zaključku govori i opredjeljivanje visine navodne štete u tužbama - u prvom postupku 10 miliona eura, a u drugom 36.000 eura i to poslije donošenja prvostepene presude u prvom postupku kojom je dosuđen iznos od 33.000 eura.

Tužiocu u predmetu za naknadu nematerijalne štete protiv Vanje Čalović i MANS-a, preko svojih kvalifikovanih punomoćnika u tužbi su naveli da radnje tuženih uzrokuju i buduću materijalnu štetu "u vidu smanjenja broja poslovnih partnera, otkaza ugovora, nemogućnosti pridobijanja nove klijentele" i da se "mogu posebno nepovoljno odraziti na činjenicu da su oštećeni nadomak dobijanja kredita za revitalizaciju kompanije Željezara Nikšić, ..., za koji se kredit kao garant pojavljuje Država Crna Gora". U tužbi je navedeno da bi takva šteta u tom slučaju bila predmet posebne pravne stvari.

Teško je zamisliti da određena radnja nekom pravnom licu naruši poslovni ugled koji bi opravdavao naknadu nematerijalne štete u iznosima od više miliona ili hiljada eura, a da takva povreda poslovnog ugleda ne uzrokuje i materijalnu štetu. Međutim, eventualno nastupanje materijalne štete tužiocu bi morali konkretno dokazivati u sudskom postupku, pa oni nijesu podnosili takve tužbe ni u jednom opisanom primjeru, što takođe potvrđuje sumnje da cilj ovih sudskih postupaka nije bila zaštita ugleda i naknada štete.

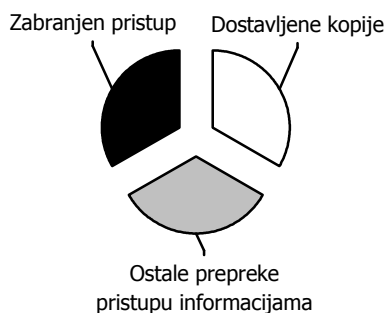
³⁵ stav Evropskog suda izražen u Presudi Hashman i Harrup od 25. novembra 1999 godine, Zbornik 1999-VIII

B. PRISTUP SUDSKIM PRESUDAMA

Vrhovni sud, Viši sud u Podgorici, Viši sud u Bijelom Polju, Apelacioni i Upravni sud na svojim internet stranicama³⁶ objavljuju presude u kojima su umjesto imena navedeni inicijali učesnika u postupku.

MANS je na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od svih osnovnih sudova u Crnoj Gori zatražio kopije svih presuda koje se odnose na naknadu štete nastale iznošenjem neistinitih navoda, donešenih u periodu od 01. I 2006. do 01. IX 2010. godine.

Od petnaest osnovnih sudova, samo pet nam je dozvolilo pristup, pet je presude proglasilo tajnama, a pet sudova je na drugi način onemogućilo pristup presudama.



Osnovni sud	Pristup presudama
Cetinje	Dostavljene kopije
Plav	Dostavljene kopije
Pljevlja	Dostavljene kopije
Rožaje	Dostavljene kopije
Žabljak	Dostavljene kopije
Berane	Dozvoljen uvid
Kolašin	Dozvoljen uvid
Nikšić	Dozvoljen uvid
Podgorica	Nemaju podatke
Ulcinj	Bez odgovora
Bar	Zabranjen
Bijelo Polje	Zabranjen
Danilovgrad	Zabranjen
Herceg Novi	Zabranjen
Kotor	Zabranjen

Ovo poglavlje sadrži podatke o presudama koje su nam sudovi dostavili, ali i analizu prakse sudova da presude proglašavaju tajnim, odnosno da na drugi način ograničavaju pristup informacijama.

Takve odluke potvrđuje i Ministarstvo pravde, postupajući po žalbama MANS-a, kao i Upravni sud koji odlučuje po tužbama i koji sopstvene presude objavljuje na internetu.

Poslednji dio ovog poglavlja sadrži statističke podatke o postupcima protiv medija i novinara koje je Vlada dostavila Evropskoj komisiji, a na osnovu kojih se nameće zaključak da sudska praksa direktno utiče na iznose koji se opredijeljuju optužnim zahtjevima.

B.1. OBJAVLJENE PRESUDE

Osnovni sudovi na Cetinju, u Plavu, Pljevljima, Rožajama i Žabljaku su nam dostavili kopije presuda.

³⁶www.vrhsudcg.gov.me, www.visisudpg.gov.me, www.visisudbp.gov.me, www.apelacionisudcg.gov.me, www.upravnisudcg.org

Osnovni sud na Cetinju je donio dvije presude za naknadu štete nastale iznošenjem neistinitih navoda i dva rješenja kojima se obustavlja krivični postupak za krivično djelo kleveta zbog odustanka privatnog tužioca od krivičnog gonjenja prije početka glavnog pretresa. Isti sudija tog suda je istog dana, 28. decembra 2008. godine, donio dvije presude kojima je dosuđena naknada nematerijalne štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda, časti i prava ličnosti.

Osnovni sud u Plavu je donio jednu presudu kojom je optužba odbijena za krivično djelo kleveta, dvije presude kojima se okrivljeni oslobađa optužbe, četiri presude u kojima su okrivljeni oglašeni krivim i kažnjeni za krivično djelo kleveta ili krivično djelo uvreda, jedno rješenje kojim je privatna tužba odbačena kao neblagovremena i dva rješenja kojima kojima je obustavljen krivični postupak. Iznos izrečenih kazni bio je u tri presude po 600 eura, u jednoj 1.200, a u jednoj 1.000 eura koja je kasnije preinačena od Višeg suda u Bijelom Polju na kaznu u iznosu od 600 eura.

Osnovni sud u Pljevljima je donio četiri presude za krivična djela klevete i jednu presudu za naknadu štete nastale iznošenjem neistinitih navoda. U krivičnim postupcima zbog krivičnog djela kleveta donio je dvije osuđujuće presude, od kojih je u jednoj izrečena novčana kazna u iznosu od 600 eura, a u drugoj novčana kazna u iznosu od 2.000 eura. U jednoj presudi sud je okrivljenu oslobodio optužbe jer je smatrao da nema dokaza da je izvršila krivično djelo za koje je optužena.

Osnovni sud u Rožajama je donio šest presuda za krivična djela klevete, devet rješenja kojima se obustavlja krivični postupak zbog odustanka privatnog tužioca od krivičnog gonjenja prije početka glavnog pretresa, dok nije bilo odluka za naknadu štete nastale iznošenjem neistinitih navoda. Najveći iznos novčane kazne za krivično djelo klevete bio je 2.800 eura.

Osnovni sud na Žabljaku je donio četiri presude kojom je optužba odbijena za krivično djelo kleveta, dvije presude kojima se okrivljeni oslobađa optužbe i četiri presude u kojima je okrivljeni oglašen krivim i kažnjen za krivično djelo kleveta ili krivično djelo uvreda. Iznos izrečenih kazni bio je u dvije presude po 1.200 eura, u jednoj 600, a u jednoj 6.000 eura. Iznos od 6.000 eura na ime novčane kazne za krivična djela uvrede i klevete nesporno je nesrazmjern i nije u skladu sa evropskim standardima. Mada se u tom slučaju nesporno radilo o uvredama, dosuđeni iznos značajno odudara od ostalih kazni u postupcima za ova krivična djela, pa ostaje sumnja da je sud iznos određivao prvenstveno u odnosu na činjenicu da je oštećeni u tom postupku bio šef lokalne policije.

B.2. TAJNE PRESUDE

Sudovi u Baru, Bijelom Polju, Danilovgradu, Herceg Novom i Kotoru su proglasili tajnama svoje pravosnažne presude uz obrazloženje da bi se njihovim objavljivanjem ugrozila privatnost stranaka u postupku, jer presude sadrže lične podatke o optuženima. Ti sudovi ocjenjuju da pristup presudama može odobriti samo predsjednik suda i to licima koja za

to imaju opravdan interes. Takve odluke potvrđuje i Ministarstvo pravde koje postupa po žalbama, kao i Upravni sud³⁷.

Osnovni sud u Baru je zabranio pristup informacijama pozivajući se na odredbu Zakona o slobodnom pristupu koja štiti privatnost i lične interese lica i navodeći da bi se objavljivanjem presuda ugrozio privatni život stranaka u postupku, jer presuda sadrži lične podatke o optuženom.

Po žalbi MANS-a, Ministarstvo pravde³⁸ je ocijenilo da je Osnovni sud u Baru pravilno primijenio zakon i pozvao se na zaštitu privatnosti lica uključenih u sudske postupke propisanu Zakonom o slobodnom pristupu informacijama. Ministarstvo konstatuje da se Zakonom o sudovima propisuje da je sud dužan samo da strankama omogući pristup sudskim spisima. Ministarstvo konstatuje da Zakonik o krivičnom postupku propisuje da pristup sudskim spisima ima svako ko ima opravdan interes, na osnovu dozvole predsjednika suda i navodi da:

„Uvid u pojedine sudske spise, koji je određen procesnim zakonom, podliježe strogoj proceduri, što se posebno odnosi na krivične spise, pa pristup informacijama za te spise podrazumijeva pravo prvenstva Zakonika o krivičnom postupku u odnosu na Zakon o slobodnom pristupu informacijama“.

Na kraju, Ministarstvo zaključuje:

„Predsjednik suda slobodno cijeni da li određeno lice ima opravdan interes u pogledu radnji prepisivanja, kopiranja ili snimanja pojedinih krivičnih spisa.“

Iako je zakonom o sudovima predviđeno pravo predsjednika suda da cijeni interes za uvid u sudske spise od slučaja do slučaja, to se ne može primijeniti na predmete koji su pravosnažno okončani.

Na taj način bi se onemogućio uvid javnosti u sudsku praksu koja je u svim zemljama predmet izučavanja i komentarisanja, a koristi se i u drugim sudskim postupcima. Presude se donose u ime naroda, sjednice suda su javne, a javnost se isključuje samo na osnovu izričite odluke suda. Presude se izriču javno, njihov sadržaj prenose mediji čiji predstavnici prisustvuju suđenjima.

Kada je riječ o zaštiti privatnosti lica koja su uključena u sudski postupak, Zakon o slobodnom pristupu informacijama u članu 13 stav 2, 3,4, i 5 propisuje:

Ako je dijelu informacije pristup ograničen, organ vlasti će omogućiti pristup informaciji nakon brisanja dijela informacije kojem je pristup ograničen.

Na dijelu informacije na kojem je pristup ograničen stavlja se napomena «izvršeno brisanje» i daje obavještenje o obimu izvršenog brisanja.

³⁷ MANS je podnio tužbe Upravnom sudu po osnovu devet zahtjeva (šest tužbi zbog pogrešne primjene i tri tužbe zbog ćutanja administracije), a presuda je donešena za četiri slučaja. Sve presude Upravnog suda potvrđuju odluke Osnovnih sudova da zabrane pristup informacijama, osim jedne koja je donešena u korist MANS-a, ali se odnosi na tužbu zbog ćutanja administracije, a ne zabrane pristupa informacijama.

³⁸ Rješenje broj 01-6088/10 od 9.11.2010.

Brisanjem informacije ne smije se uništiti ili oštetiti tekst informacije.

Pristup informaciji na čijem je dijelu izvršeno brisanje ostvaruje se na način predviđen u stavu 1 tačka 3 ovog člana.

To znači da su sudovi, ukoliko su cijenili da je potrebno zaštititi privatnost lica uključenih u postupke, bili dužni da izbrišu podatke o ličnostima, ali i da objave ostali dio presude. Kao što je navedeno na početku ovog poglavlja, Vrhovni, Viši, Apelacioni i Upravni sudovi su objavili svoje odluke na internetu, a u njima se nalaze inicijali lica uključenih u postupke.

Navodi Ministarstva da uvid u pojedine sudske spise, posebno krivične spise, podliježe strogoj proceduri određenoj Zakonikom o krivičnom postupku, a ne Zakonom o slobodnom pristupu informacijama ukazuju na potpuno pogrešnu primjenu materijalnog prava.

U prvom stavu prvog člana Zakona o slobodnom pristupu informacijama se navodi:

Pristup informacijama u posjedu organa vlasti je slobodan i ostvaruje se na način propisan ovim zakonom.

U članu 8 istog Zakona se propisuje:

Organ vlasti dužan je da omogući podnosiocu zahtjeva pristup informaciji ili njenom dijelu, osim u slučajevima predviđenim ovim zakonom.

Dakle, pristup informacijama nije regulisan drugim zakonima, u ovom slučaju Zakonikom o krivičnom postupku, već je Zakon o slobodnom pristupu informacijama *lex specialis* koji definiše procedure na osnovu koje organi vlasti omogućavaju pristup informacijama u svom posjedu. Štaviše, svi organi vlasti su dužni da omoguće pristup informacijama osim u slučajevima predviđenim Zakonom o slobodnom pristupu informacijama, a ne nekim drugim zakonom.

Organi vlasti nesporno uključuju i sudove, pa javnost mora da ima pristup pravosnažnim sudskim presudama, odnosno bilo kojim drugim podacima kojima nije zabranjen pristup na osnovu člana 9 Zakona o slobodnom pristupu informacijama.

Odredba člana 509. stav 1. Zakonika o krivičnom postupku propisuje da podaci o prekrivičnom i istražnom postupku za djela organizovanog kriminala predstavljaju službenu tajnu. Ipak, ta odredba ne propisuje, niti bi mogla propisivati, da informacije i dokazi korišćeni u sudskom postupku mogu biti tajna, kako to zaključuje Ministarstvo.

MANS je podnio tužbu Upravnom sudu koji je ocijenio da zakon nije prekršen, već bi se objavljivanjem presuda ugrozila privatnost lica u postupku i konstatovao³⁹:

„Nakon javno provedenog pretresa, odluke suda javno se saopštavaju usmenim putem objavljivanjem licima koja za to imaju pravni interes“.

Istovremeno, Upravni sud potvrđuje da presude treba da budu tajne, jer se na taj način štiti privatnost stranaka u postupku, ali i potvrđuje da su presude javne jer se javno saopštavaju usmenim putem. Stoga se postavlja pitanje, kako je moguće da bi se

³⁹ Presuda U.broj 3475/2010 od 04.03.2011.

objavljivanjem presuda koje su već javno saopštene povrijedilo nečije pravo na privatnost.

Upravni sud takođe ističe da se sudske odluke javno saopštavaju licima koja za to imaju pravni interes, što nije slučaj, jer se presude, po pravilu, izriču javno, dakle ispred optuženih, ali i drugih lica koja prate suđenje, kao što su predstavnici medija.

Osnovni sud u Bijelom Polju i Danilovgradu su zabranili pristup sudskim presudama uz identična obrazloženja kao i Osnovni sud u Baru, Ministarstvo pravde je odbilo žalbe navodeći identične razloge, iako se u međuvremenu promijenio ministar pravde. Pokrenuti su sprovi pred Upravnim sudom po kojima još uvijek nismo dobili presude.

Osnovni sud u Herceg Novom i Osnovni sud u Kotoru su takođe zabranili pristup presudama sa istim obrazloženjima kao i drugi sudovi, ali oni potenciraju i da MANS nije naveo opravdan interes da dobije informacije. Ti sudovi se pozivaju na ograničenja iz Zakonika o krivičnom postupku koji propisuje obavezu podnosioca zahtjeva da učine vjerovatnim svoj pravni interes za dobijanje podataka iz spisa predmeta.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama u članu 1 stav 2 propisuje:

Pravo na pristup informacijama u posjedu organa vlasti ima svako domaće i strano pravno i fizičko lice.

Član 3 istog Zakona glasi:

Objavljivanje informacija u posjedu organa vlasti je u javnom interesu.

U obrazloženju Vlade koji je pratio Predloga zakona, u vezi sa članom 3 se navodi:

Javni interes u pogledu objavljivanja informacija obuhvata sve njemu istovjetne pojedinačne ili druge uže interese, čime je u postupku ostvarivanja prava na pristup informaciji isključena svaka mogućnost i potreba pravdanja postojanja interesa od strane lica koje traži pristup informaciji.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama propisuje da svako ima pravo da pristupi informacijama i da je njihovo objavljivanje u javnom interesu. Zakon takođe precizira obavezu organa vlasti da dostave informacije, bez obaveze podnosioca zahtjeva da obrazlože interes da traže informacije. Takvo stanovište je u međuvremeno potvrđeno i kroz sudsku praksu.

Odlučujući po žalbi na rješenje hercegnovskog suda, Ministarstvo pravde ističe da je⁴⁰:

"...u isključivoj nadležnosti predsjednika suda ocjena da li je zahtjev za dostavu informacije opravdan tj. njegovo je isključivo pravo na samostalnu i nezavisnu ocjenu da li podnosilac zahtjeva ima opravdan interes za dobijanje tražene informacije. Prema tome, navodi u žalbi da je većina osnovnih sudova u Crnoj Gori postupila po zahtjevu za traženje iste informacije, po ocjeni ovog Ministarstva, a skladno citiranim odredbama zakona, ne pretpostavlja zakonsku obavezu da na isti način treba da postupi i predsjednik Osnovnog suda u Herceg Novom"⁴¹.

⁴⁰ Rješenje broj 01-6398/10 od 18.11.2010.

⁴¹ Pokrenut je spor pred Upravnim sudom koji je još uvijek u toku.

Prema članu 2 Zakona o slobodnom pristupu informacijama, pristup informacijama u posjedu organa vlasti zasniva se na načelima:

- 1) slobode informisanja;
- 2) jednakih uslova za ostvarivanje prava;
- 3) otvorenosti i javnosti rada organa vlasti;
- 4) hitnosti postupka.

Dakle, svi sudovi su dužni da omoguće jednake uslove za ostvarivanje prava na pristup informacijama i rade u skladu sa načelom otvorenosti i javnosti. Stoga je nerazumljivo kako neki predsjednici sudova mogu imati diskreciono pravo da odluče da li su informacije u njihovom posjedu javne, posebno kada se ima u vidu da više sudske instance već objavljuju te informacije, kao i pojedini osnovni sudovi.

Ministarstvo pravde odbija žalbu na rješenje Osnovnog suda u Kotoru sa istim obrazloženjem kao i za druge sudove⁴², a u Presudi⁴³ Upravnog suda se potvrđuje prethodno iznijeti stav Ministarstva pravde:

"Uvid u sudske spise podliježe strogoj proceduri. Pristup informacijama za te postupke ne podrazumijeva primjenu Zakona o slobodnom pristupu informacijama, već Zakonika o krivičnom postupku, koji uređuje način razmatranja, prepisivanja, kopiranja ili snimanja pojedinih krivičnih spisa, uz uslov da postoji opravdani interes".

MANS je podnio zahtjev za preispitivanje sudske odluke Vrhovnom sudu. Slučaj je u toku.

B.3. DRUGA OGRANIČENJA PRISTUPU SUDSKIM PRESUDAMA

B.3.1. Uvid u presude

Osnovni sudovi u Beranama, Kolašinu i Nikšiću su nam omogućili samo uvid u njihove presude.

Osnovni sud u Beranama je odobrio uvid u presude. MANS je podnio žalbu, tražeći kopije presuda, kako bi mogao da distribuira dobijene informacije. Odmah zatim, Sud je donio novo rješenje kojim odlučuje da će dostaviti kopije presuda, nakon što MANS uplati troškove postupka koji će biti naknadno obračunati. Međutim, odluka o troškovima nikada nije dostavljena, pa je MANS podnio žalbu na koju nije dobijen odgovor. Podnešena je tužba Upravnom sudu.

Osnovni sud u Kolašinu je odobrio pristup presudama putem uvida. MANS je podnio žalbu i ponovljenu žalbu na koje Ministarstvo nije odgovorilo, a zatim i tužbu. Prije donošenja presude, Ministarstvo je poništilo rješenje Osnovnog suda, jer nije dozvolio pristup informacijama na način na koji je tražen, odnosno nije dostavio kopije presuda. Ipak, sud u Kolašinu još uvijek nije donio novo rješenje, niti je dostavio kopije presuda.

⁴² Rješenje broj 01-6592/10 od 15.11.2010.

⁴³ Presuda U. Broj 3670/10 od 09.03.2011.

Prema članu 4 stav 1 tačka 1 Zakona o slobodnom pristupu informacijama pravo pristupa informacijama obuhvata pravo traženja, primanja, korišćenja i širenja informacija koje se nalaze u posjedu organa vlasti, dok se informacije dobijene isključivo uvidom ne mogu podijeliti drugim zainteresovanim licima, odnosno širiti, čime je pravo na slobodan pristup informaciji značajno ograničeno.

Prema članu 1 stav 3 Zakona o slobodnom pristupu informacijama pristup informacijama garantuje se na nivou principa i standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima u članu 19 garantuje svakom pravo na „traženje, primanje i davanje informacija“. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u članu 19 svakom garantuje slobodu „traženja, primanja i širenja obavještenja“, a Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama u članu 10 svakom garantuje slobodu „primanja i saopštavanja informacija“.

Vrhovni sud Crne Gore je u Presudi⁴⁴ ocijenio:

„ Organ vlasti ima primarnu obavezu da sagleda mogućnost ostvarivanja prava na pristup informacijama na način kako je traženo u zahtjevu. Ovo posebno iz razloga što pravo pristupa informaciji obuhvata i pravo primanja, korišćenja i širenja informacije u smislu člana 4. stav 1. tačka 1. Zakona o slobodnom pristupu informacijama.“

Ukoliko su osnovni sudovi u Beranama i Kolašinu zaista bili spremni da objave presude, količina traženih informacija im nije mogla biti prepreka. Naime, svi sudovi imaju tehničke mogućnosti da kopiraju dokumentaciju, a presude koju su nam dostavili ostali sudovi nisu imale više od stotinjak stranica ukupno, pa se ta dokumentacija ne može smatrati previše obimnom da bi ograničila mogućnost sudova da je kopiraju i dostave podnosiocu zahtjeva.

U svakom slučaju, ni jedan od pomenutih sudova nije obrazložio zbog čega je omogućio pristup podacima uvidom, a ne na način na koji je to traženo zahtjevom za informacijama.

Na kraju, moramo pomenuti da pristup informacijama putem vršenja uvida, posebno ukoliko to podrazumijeva putovanje u druge opštine, značajno povećava troškove pristupa informacijama, što predstavlja dodatnu prepreku ostvarivanju tog prava.

B.3.2. Dokaz o podnošenju zahtjeva

Osnovni sud u Nikšiću nije dostavio odgovor na zahtjev MANS-a, pa smo uputili žalbu Ministarstvu pravde. Ministarstvo je ocijenilo da nemamo dokaza da smo podnijeli zahtjev, jer smo ga poslali poštom, pa imamo potvrdu da je primljeno pismo, ali ne i zavedenu kopiju podnijetog zahtjeva. MANS je podnio i tužbu Upravnom sudu koji je odbacio iz istog razloga iz koga je odbačena žalba, odnosno zbog nedostatka dokaza o podnošenju zahtjeva.

⁴⁴ Presuda Vrhovnog suda Uvp.br. 83/2006 od dana 08. decembra 2006 godine.

Nakon toga Osnovni sud u Nikšiću nam je dostavio odgovor na zahtjev i odobrio nam pristup traženim podacima putem uvida. MANS je podnio žalbu, a zatim i ponovljenu žalbu, kako nalaže procedura, ali Ministarstvo po njoj nije postupalo, pa je podnešena tužba.

Ovaj slučaj ukazuje na značajnu prepreku pristupu informacijama, jer podnosilac mora da obezbijedi dokaz da je predao zahtjev, a kao dokaz se prihvata samo ovjerena kopija spisa, a ne i potvrda pošte da je dokument predat, odnosno dostavnica.

To značajno ograničava ostvarivanje prava na pristup informacijama, jer podnosioci moraju trošiti novac i vrijeme da otputuju do opštine u kojoj žele da podnesu zahtjev. To praktično znači da bilo kakvo podnošenje zahtjeva iz inostranstva, od strane crnogorskih ili stranih građana, nije moguće, ukoliko ne obezbijede logističku podršku koja će njihove zahtjeve dostaviti direktno institucijama i od njih uzeti ovjerene kopije.

Ukoliko institucije ne odgovore po zahtjevima za informacijama, troškovi pristupa se dodatno povećavaju, jer procedura propisuje da se dostave ponovljeni zahtjevi, odnosno žalbe za drugostepene organe, istim institucijama kojima su podnijeti zahtjevi.

Osnovni sud u Ulcinju nije dostavio odgovor po zahtjevu, niti je dobijen odgovor po žalbi i ponovljenoj žalbi.

Sud u Ulcinju nam nije dostavio ni ovjerene zahtjeve i žalbe koje smo im podnijeli, iako smo poslali dovoljan broj primjeraka sa napomenom da nam vrate ovjerene kopije, upravo zbog navedenih problema sa dokazivanjem da su zahtjevi podnijeti.

B.3.3. Pravosudni informacioni sistem u praksi

Osnovni sud u Podgorici koji postupa u najvećem broju predmeta i ima veće kapacitete od ostalih sudova, nije omogućio pristup svojim presudama sa obrazloženjem da nije u stanju da uradi izvještaj po određenom krivičnom djelu ili vrsti spora za određeni vremenski period.

Osnovni sud u Podgorici postupa u najvećem broju predmeta, a nesporno posjeduje naviše kapaciteta, kako tehničkih, a tako i kadrovskih, u odnosu na ostale sudove u Crnoj Gori. Ipak, taj sud je jedini koji je zatražio od MANS-a ispravku zahtjeva za informacijama, tako da dostavimo podatke o poslovnoj oznaci akta ili imenima stranaka u postupku kako bi nam mogli omogućiti pristup presudama. To je jedini sud u Crnoj Gori koji navodi navodi da:

"Još uvijek nije moguće uraditi izvještaj po određenom krivičnom djelu ili vrsti spora za određeni vremenski period".

MANS je naveo da ne može raspolagati detaljnijim podacima o presudama, jer oni nisu nigdje javno objavljeni, pa je sud odbacio zahtjev za informacijama, smatrajući da ispravka nije izvršena na način na koji je i tražena.

U Strategiji reforme pravosuđa je navedeno:

“U toku prve faze realizacije Projekta PRIS-a prvom polovinom 2002 godine izvršena je nabavka dijela računarske opreme, izgradnja mreža i obuka korisnika za potrebe projekta. Time je počela neposredna implementacija projekta. U toj fazi računarsku opremu, mrežu i obuku korisnika dobile su sljedeće ustanove: ... Osnovni sud Podgorica...”

U tom dokumentu koji je donešen još 2007. godine se navodi “implementacija softverskog rješenja PRIS-a vrši se kao pilot projekat u Osnovnom sudu u Podgorici”.

Ministarstvo pravde krajem 2010. godine u „Informaciji o sprovođenju reforme pravosuđa“ navodi:

„Pravosudni informacioni sistem (PRIS) je implementiran na svim lokacijama korisnika informacionog sistema pravosuđa (Ministarstvo pravde, sudovi, Državno tužilaštvo i Zavod za izvršenje krivičnih sankcija), sa centralizovnom i jedinstvenom bazom podataka i centralizovano instaliranim aplikativnim rješenjem dostupnom korisnicima 24 sata dnevno sedam dana u nedjelji, a u skladu sa institucionalnom organizacijom i nadležnošću institucija korisnika.“

Štaviše, podaci dati u sledećem poglavlju pokazuju da je Osnovni sud u Podgorici, morao biti u stanju da utvrdi koje presude se odnose na klevetu, jer je Vlada Crne Gore te podatke dostavila Evropskoj komisiji.

Prema tome, očigledno je da Osnovni sud u Podgorici nije bio spreman da omogući pristup svojim presudama, pa je zloupotrijebio zakonsku mogućnost da traži detaljnije informacije o podnešenom zahtjevu, iako je tačno znao šta se zahtjevom traži, kao i da podnosilac nije mogao dostaviti detaljnije informacije od onih koji su već navedeni u zahtjevu.

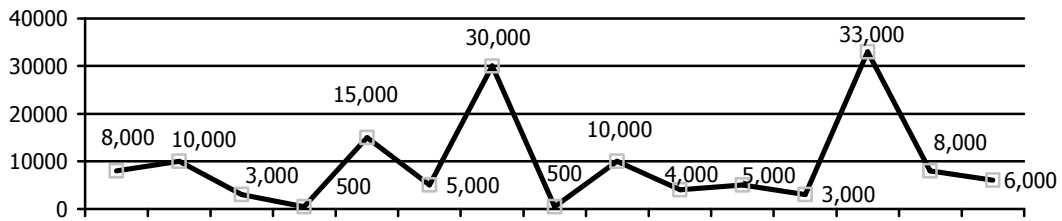
B.4. STATISTIČKI PODACI VLADE CRNE GORE

U odgovorima na Upitnik Evropske komisije, Vlada Crne Gore je dostavila statističke podatke o sudskim postupcima protiv novinara i medija. Inicijalno, Vlada je dostavila samo podatke koji se odnosi na krivične postupke⁴⁵, prema kojima su u poslednjih pet godina vođena 32 postupka, a prosječna izrečena kazna je iznosila oko 4.500 eura.

U dopunskim pitanjima Evropska komisija je naglasila da u dostavljenim podacima nema informacija o sudskim postupcima u kojima su finansijske kazne znatno veće, pa im je Vlada tek onda dostavila i podatke o postupcima za naknadu štete⁴⁶. Prema tim podacima, u 69 parničnih postupaka koji su vođeni u poslednjih pet godina, od medija i novinara je traženo da plate preko ukupno preko 13 miliona eura. Sudovi su donijeli presude kojima je usvojen tužbeni zahtjev u 15 slučajeva, a ukupan iznos koji su mediji i novinari dužni da plate po tom osnovu je iznosio oko 140.000 eura. Najviši iznos naknade nematerijalne štete je bio 33.000 eura, a najniži 500 eura.

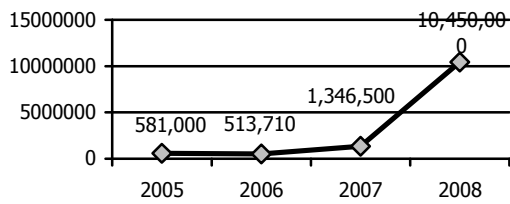
⁴⁵ Vlada Crne Gore, Ministarstvo za evropske integracije, Odgovori na Upitnik Evropske komisije: II Ljudska prava, Podgorica, 24 novembar 2009.

⁴⁶ Odgovori na dodatna pitanja iz Upitnika Evropske komisije Source: II Ljudska prava

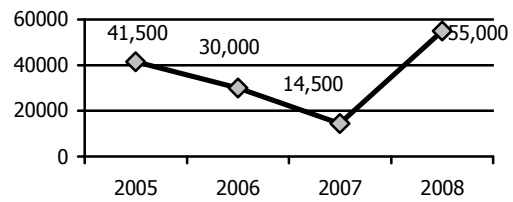


Dosuđeni iznosi u parničnim postupcima za naknadu štete u poslednjih pet godina, Vlada Crne Gore

Podaci navode na zaključak da sudska praksa direktno utiče na iznose koji se opredjeljuju tužbenim zahtjevima. Tako je najveći iznos naknade dosuđen u 2008. godini kada je podnijet i najveći tužbeni zahtjev.



Ukupni iznosi tužbenih zahtjeva za naknadu štete, po godinama, Vlada Crne Gore



Ukupni iznosi dosuđenih naknada, po godinama, Vlada Crne Gore

C. ANALIZA SUDSKE PRAKSE

Evropski sud za ljudska prava je više puta istakao suštinsku ulogu koju štampa, i mediji uopšte, vrše u demokratskom društvu i da je njihova dužnost da pružaju informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa, te da novinarska sloboda podrazumjeva moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja, čak i provokacije.⁴⁷

Pored uloge medija, doprinos civilnog sektora u debatama o pitanjima od javnog interesa takođe je od izuzetnog značaja i nevladine organizacije i njihovi aktivisti moraju uživati jednaku zaštitu kao i novinari kada javno govore o takvim pitanjima.⁴⁸

Crnogorski sudovi su dosadašnjom praksom stvorili dobar ambijent za ograničenje prava na slobodu izražavanja, a ta ograničenja su se, po pravilu, odnosila na pitanja od javnog interesa. Zanimljivo je mali broj pravnosnažnih odluka u kojima su primijenjeni standardi, a rijetke presude usklađene sa praksom Evropskog suda, često ukidaju drugostepeni sudovi.

Sudovi ignorišu praksu i stavove Evropskog suda za ljudska prava koji je u više odluka zauzeo stav da sankcionisanje objavljivanja informacija koje su zasnovane ili dostupne kroz izvještaje državnih organa ili institucija⁴⁹, ili prenošenje informacija ili činjenica koje su već bile dostupne javnosti,⁵⁰ odnosno da sankcionisanje prenošenja i širenja informacija ili izjava drugih o pitanjima od javnog interesa⁵¹ predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja, propisanog članom 10. Evropske konvencije.

Pisanje i izvještavanje o problemima kriminala, posebno u vezi onih najtežih oblika koji se definišu kao organizovani kriminal, nesporno je od javnog značaja i interesa. Analiza pokazuje da sudovi nekada potpuno zanemaruju i ignorišu značaj i ulogu medija u pisanju o tim najtežim oblicima devijantnog ponašanja u društvu.

Stavovi Evropskog suda za ljudska prava da je veoma mali prostor za ograničavanje diskusije o pitanjima od javnog značaja i interesa⁵², gotovo da se ne primjenjuju i uopšte se ne spominju u sudskim postupcima, što pokazuju primjeri dati u ovom poglavlju. Štaviše, primjeri pokazuju da je nekim od okrivljenih ozbiljno uskraćeno i pravo odbrane u krivičnom postupku zbog krivičnog djela klevete.

U prethodnim postupcima po tužbama javnih funkcionera traženi su iznosi u milionima ili stotinama hiljada eura na ime naknade štete za povredu časti i ugleda, a analiza pokazuje da je sudska praksa značajno uticala na opredjeljivanje iznosa tužbenih zahtjeva. Na žalost, sudovi su često dosuđivali naknade od po više hiljada eura, potpuno ignorišući i kršeći evropske standarde u ovoj oblasti. Istovremeno, u tim postupcima sudovi su bili neuobičajeno ažurni.

⁴⁷ Između ostalih: Prager i Oberschlick protiv Austrije, 1995

⁴⁸ Za stav da NVO aktivisti uživaju zaštitu kao i novinari, jer doprinose javnoj debati šireći informacije i ideje o temama od javnog interesa, vidi Presudu Evropskog suda za ljudska prava Steel and Morris v. UK iz 2005 godine

⁴⁹ Između ostalih: Fressoz i Roire protiv Francuske, 1999

⁵⁰ Između ostalih: Weber protiv Švajcarske, 1990

⁵¹ Između ostalih: Jersild protiv Danske (1994) i Thoma protiv Luksemburga (2001)

⁵² Tammer protiv Estonije-2001, Barthold protiv Njemačke-1985, Lopes Gomes da Silva protiv Portugala-2000, Raichinov protiv Bugarske-2006 i dr.

Sada su javne funkcionere u ulozi tužilaca počela da zamjenjuju "bezbjednosno interesantna lica" ili lica koja se sumnjiče i prijavljuju za izvršenje teških krivičnih djela, a postupci traju duže nego kada se sudilo po tužbama javnih funkcionera.

Visokim iznosima naknade koji se traže dovodi se u pitanje ekonomska održivost medija i pokušavaju se odvratiti od davanja bilo kakvih izjava o tužiocima u budućnosti. Presudama se pokušava dobiti i neka vrsta "potvrde" i to u vidu sudske presude, koju bi tužioc mogli koristiti u javnosti uvijek kada se iznesu sumnje vezane za njih i njihove aktivnosti. Istovremeno, umjesto istraga sumnjivih poslova tužilaca, policija i tužilaštvo saslušavaju novinare i aktiviste nevladinog sektora.

C.1. JAVNI FUNKCIONERI PROTIV MEDIJA

Osnovne karakteristike postupaka u kojima javni funkcioneri tuže medije i novinare su neuobičajena ažurnost suda u postupanju i naročito izražena nesrazmjernost iznosa kazni i iznosa naknade nematerijalne štete na koje se obavezuju tuženi u ovim postupcima. Takvo ponašanje može navesti na zaključak da je crnogorsko pravosuđe pod direktnim ili indirektnim uticajem izvršne vlasti.

Studija slučaja: Premijer protiv medija

Dugogodišnji premijer Crne Gore Milo Đukanović je naplatio najveće iznose od medija po osnovu naknada za duševne bolove. Između ostaloga,

- Osnovni sud u Podgorici je još 2003. godine u postupku po tužbi protiv dnevnog lista „Dan“ dosudio Đukanoviću 15.000 eura na ime naknade nematerijalne štete⁵³.
- Početkom prošle godine Viši sud u Podgorici potvrdio je presudu Osnovnog suda kojom je dnevni list "Dan" obavezan da Đukanoviću isplati 14.000 eura na ime naknade nematerijalne štete zbog prenošenja tekstova iz beogradskog lista "Arena".
- U postupku protiv Daily press-a, osnivača nezavisnog dnevnika "Vijesti" i direktora tog lista, Željka Ivanovića, prvostepeni sud je tadašnjem premijeru dosudio 20.000 eura, a Viši sud je preinačio na 10.000 eura. Taj sudski postupak je završen bez nepotrebnog odlaganja i odugovlačenja, znatno brže od drugih.

Sudija Osnovnog suda koji je dosudio najviši iznos za naknadu duševnih bolova premijera Đukanovića - 20.000 eura, je nakon donošenja te presude unaprijeden u Viši sud.

Pored toga što je dosuđeni iznos nesrazmjern i suprotan evropskim standardima, ova presuda predstavlja neku vrsu izrugivanja stavovima Višeg suda u koji je taj sudija unaprijeden. Naime, po pravnim stavovima Građanskog odjeljenja Višeg suda u Podgorici sa sjednice održane 20. februara 2004. godine, najveća pravična naknada nematerijalne štete dosuđuje se za pretrpljene duševne bolove zbog smrti djeteta i to u iznosu od 15.000 do 20.000 eura.

⁵³ Dnevne novine "Dan" od 11.02.2010 godine

Dakle, sada u ime Višeg suda u Podgorici stavove zauzima sudija koji duševni bol javnog funkcionera, u ovom slučaju premijera, za povredu njegove časti izjednačava maksimalnom bolu koji može pretrpjeti roditelj usljed gubitka djeteta.

U septembru 2007 godine premijer Đukanović podnio je tužbu protiv Daily press-a, osnivača nezavisnog dnevnika "Vijesti" i direktora ovog lista Željka Ivanovića kojom je tražio naknadu nematerijalne štete u iznosu od milion eura zbog izjave Ivanovića date poslije fizičkog napada na njega poslije proslave godišnjice lista "Vijesti".

Ivanović je tada izjavio da je "Đukanović poslao svoje kurbere da ga pretuku", te da je napad "čestitka od onih koji vladaju Crnom Gorom, a to je Milo Đukanović i njegova porodica, bilo biološka ili kriminalna".

Sedam dana od dana podnošenja tužbe ona je dostavljena tuženima na odgovor. Sudija Osnovnog suda u Podgorici Nenad Otašević, koji je postupao u prvostepenom postupku, za par mjeseci završio je suđenje, donio presudu i pri tome odbio sve dokazne predloge tuženih.

U postupku po tužbi Đukanovića sudija je priznao da je u ovom predmetu postupao sa većom ažurnošću nego u drugim suđenjima. Na primjedbu tuženog Ivanovića u tom smislu, sudija je na ročištu rekao da je postupao ažurnije nego u drugim postupcima u strahu da bi u suprotnom trpio kritike zbog neažurnosti od nezavisnog dnevnika "Vijesti".

Isti sudija je sudio i u predmetu koji se odnosio na naknadu nematerijalne štete po tužbi najbližih srodnika stradalih u ratnom zločinu deportacije iz Crne Gore 1992. godine.

Po tužbi devet članova porodice Buljubašić protiv države Crne Gore za naknadu štete koja je posljedica zločina deportacije, sudija Otašević je odbio tužbeni zahtjev sa obrazloženjem da je nastupila zastarjelost.

U tom postupku sudiji Otaševiću je trebalo 11 mjeseci da zakaže ročište po tužbi.

Osnovni sud u Podgorici je djelimično usvojio tužbeni zahtjev i umjesto traženih milion eura Đukanoviću je dosudio 20.000 eura. Dajući razloge za svoju odluku sudija je naveo:

"Dosuđeni iznos nije i ne može biti ekvivalent povrijeđenog dobra tužioca, niti je to svrha naknade ove štete, jer čast i ugled čovjeka su vrijednosti koje su novčano nemjerljive. Ali satisfakcija oštećenom daje mogućnost da naknadu štete doživi kao prijatan doživljaj koja će doprinijeti uklanjanju štete kao neprijatnog doživljaja".

Prethodno je u tužbi punomoćnika Đukanovića, njegove sestre advokatice Ane Kolarević, navedeno da "je visina određena prema standardima, a da traženi iznos nije ekvivalent za moralne vrijednosti tužioca koje su mnogo veće, ali da bi predstavljalo prijatan doživljaj nakon nanijetih neprijatnosti".

Sudija Otašević se u svojoj presudi takođe ne ustručava da javno saopšti i svoj stav o načinu na koji premijer obavlja svoju funkciju, pa tako navodi:

"Sve je ovo kod njega proizvelo duševne bolove najjačeg inteziteta, jer je tužilac izuzetno uspješan čovjek koji odgovornu funkciju u nimalo popularnom periodu tranzicije, kroz koji prolazi Crna Gora, obavlja na pošten i savjestan način".

Obje stranke su izjavile žalbu na ovu presudu i Viši sud u Podgorici je preinačio presudu Osnovnog suda i Đukanoviću dosudio 10.000 eura na ime naknade nematerijalne štete zbog duševnih bolova izazvanih povredom časti i ugleda.

Iznos od 20.000 eura za "duševne bolove" koji je bivšem premijeru dodijelio sudija Osnovnog suda je znatno veći nego što sudovi dosuđuju za bolove zbog smrti najbližih srodnika i očigledno je neproporcionalan i suprotan evropskim standardima.

Takođe, javno priznanje sudije da različito postupa u sudskim postupcima iz straha, bez obzira da li je riječ o strahu od medija ili od visokih funkcionera, koji su stranke pred sudom, dovodi u pitanje da li on ispunjava ni minimum uslova da se ocijeni nepristrasnim i nezavisnim, odnosno da li ga diskvalifikuje sudiju da obavlja sudijsku dužnost.

Ovo priznanje je moralo biti razlog za preduzimanje mjera od strane nosilaca pravosudne vlasti, prije svih Sudskog savjeta. Međutim, umjesto takve reakcije ovaj sudija je ubrzo unaprijeđen za sudiju Višeg suda u Podgorici.

Postavlja se pitanje da li je napredovanje takvog sudije rezultat političkog uticaja ili sudije koje se boje i zbog tog straha postupaju različito i koje donose presude suprotne evropskom standardima, zaslužuju unapređenje.

C.2. BEZBJEDONOSNO INTERESANTNA LICA PROTIV MEDIJA

Novinari i mediji koji su okrivljeni i tuženi u ovim postupcima procesuirani su zbog tekstova u kojima su pisali o organizovanom kriminalu. Pored činjenice da su se novinari uglavnom pozivali na akte državnih organa i institucija, oni su takođe prenosili navode koji su već bili objavljeni u drugim medijima.

Sudbina sudskih postupaka protiv medija i novinara je neizvjesna i oni neprimjereno dugo traju, pa se postavlja pitanje da li je sigurnije baviti se organizovanim kriminalom, nego o organizovanom kriminalu govoriti i pisati.

Prvi primjer se odnosi na postupke koje Safet Kalić iz Rožaja vodi protiv novinara i medija i pokazuje da se ti postupci odugovlače, a u nekim je zabilježeno i kršenje prava na odbranu.

Podaci pokazuju da nadležne državne institucije nisu bile spremne da zaštite novinare i predstavnike civilnog sektora od eventualnih posljedica zbog njihovih izjava o organizovanom kriminalu. Upravo suprotno, policija i tužilaštvo su istraživali ko je povrijedio pravo na privatnost lica koje druge države optužuju za organizovani kriminal.

Studija slučaja: Safet Kalić protiv medija

Safet Kalić iz Rožaja je podnosio privatne tužbe zbog novinara i medija koji su pisali tekstove o njemu i pozivali se na izvještaj Agencije za nacionalnu bezbjednost Crne Gore (ANB), tvrdeći da se u tom dokumentu Kalić opisuje kao "bezbjednosno interesantna osoba i pripadnik rožajskog klana, koji kriminalne aktivnosti ostvaruje u inostranstvu".

Šira javnost je upoznata sa imenom Safeta Kalića još 2003 godine, kada su mediji objavili⁵⁴ da je Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije izdalo saopštenje u kome se navodi da je Safet Kalić bio glavni snabdijevač narkoticima Dušana Spasojevića Šiptara i "zemunskog klana"⁵⁵. Tada je u javnosti objavljeno i da su na njegovoj svadbi bili pripadnici "zemunskog klana", ali i visoki službenici bezbjednosnih službi Crne Gore i da je korišćeno razno oružje, a da policija nije uspjela da interveniše.

To je i potvrđeno nepunu godinu dana poslije podnošenja tužbi od strane Safeta Kalića protiv novinara i medija kada je snimak sa Kalićeve svadbe postao javan, nakon što ga je nepoznato lice postavilo na internet sajt "YouTube".

Po nalogu tužilaštva, policija je par dana po objavljivanju snimka počela da istražuje ko ga je postavio na internet. U policiju su pozvani na saslušanje Veselin Bajčeta, zaposlen u MANS-u i novinar Petar Komnenić, koji se u sudskim postupcima protiv njega pozivao na snimak.

Na sjednici Odbora za bezbjednost Skupštine Crne Gore na kome se raspravljalo o Izvještaju o radu policije, direktor crnogorske policije Veselin Veljović je tim povodom izjavio da je snimak iskonstruisan i da su zloupotrijebljene njegove kolege iz ANB-a i pripadnici službe bezbjednosti, optužujući za to medije i civilni sektor i ukazujući da ima "saznanja" da neko želi da pričom o organizovanom kriminalu uspori put Crne Gore ka Evropskoj Uniji.⁵⁶

Direktor crnogorske policije saopštava da je snimak montiran, da su zloupotrijebljeni pripadnici službe bezbjednosti i za sve optužuje medije i civilni sektor.

Međutim, pored javnog pozivanja da to učini, Veljović ni nakon pola godine od kada je iznio optužbe, nije prezentirao ni jednu činjenicu kojom bi ih argumentovao i potvrdio. Ni crnogorsko tužilaštvo, ni policija nikada nisu saopštili razloge zbog kojih se smatra da je snimak montiran.

Kalić – Komnenić

U postupku protiv novinara "Monitora" Petra Komnenića, tadašnji direktor ANB-a odbio je da se izjasni o izvještaju Agencije u kome se Kalić pominje kao bezbjedonosno interesantno lice, pozivajući se na obavezu poštovanja službene tajne. Pored ovog izvještaja, novinar Komnenić se u ovom postupku pozvao i na saopštenje srpske policije iz akcije "Sablja".

⁵⁴ Između ostalih: beogradske "Večernje novosti" od 06.05.2003 godine

⁵⁵ Pripadnici "zemunskog klana" optuženi su za ubistvo srpskog premijera Zorana Đinđića, a Dušan Spasojević Šitar ubijen je u akciji srpske policije pri pokušaju hapšenja zbog učestvovanja u ubistvu premijera Đinđića

⁵⁶ Nezavisni dnevnik "Vijesti" od 02.07.2010 godine, tekst "Veljović: Službenike ANB je neko zloupotrijebio"

Osnovni sud u Podgorici je novinara Komnenića oglasio krivim i izrečena mu je novčana kazna u iznosu od 2.000 eura.

U presudi se zaključuje da Komnenić nije sudu dostavio zvanično saopštenje srpske policije, a kao dokaz nijesu prihvaćeni ni desetine novinskih tekstova crnogorskih i srpskih medija, koji se takođe pozivaju na isto saopštenje srpske policije.

Odbijen i predlog da se kao svjedok sasluša direktor srpske policije Milorad Veljović. On je u novembru 2010 godine dao intervju Televiziji Vijesti iz Podgorice, a djelove je prenio i nezavisni dnevnik "Vijesti", u kome je javno potvrdio da je Safet Kalić iz Rožaja od strane srpske policije okvalifikovan kao narkobos.

Komentarušući tužbe koje je Kalić podnosio protiv medija iz Srbije, direktor srpske policije je izjavio da je pravilo da kriminalci tužbama pokušavaju da sebe prikažu drugačijim nego što jesu, te da država ne smije tome da podleže.⁵⁷ Takođe je dodao da su saopštenja policije koja su se odnosila na Kalića dobra preventiva i da ta saznanja ne treba kriti od javnosti.

Sud je u krivičnom postupku od okrivljenog Komnenića tražio da u svoju odbranu dostavi saopštenje državnog organa druge države. Pošto Komnenić nije dostavio saopštenje, sud je to tumačio na njegovu štetu.

Okrivljeni je u ovom postupku konstantno ukazivao na dokaze koji govore u prilog njegovoj odbrani i sud je po službenoj dužnosti trebao nastojati da takve dokaze pribavi i provede na glavnom pretresu, posebno pri činjenici da se radi o dokazima za koje nije realno očekivati da ih okrivljeni može pribaviti i dostaviti sudu.

Prava okrivljenog na odbranu su grubo povrijeđena jer je sud odbio i njegov predlog za saslušanje svjedoka, koji bi mogao potvrditi odbranu okrivljenog.

Kalić – Muminović

U postupku protiv novinarku Muminović, isti sud je novinarku oslobodio optužbe. U obrazloženju presude sud je, između ostalog, utvrdio da navode da je Kalić "bezbjednosno interesantna osoba, koja svoje aktivnosti uglavnom ostvaruje u inostranstvu", nije mogao objektivno provjeriti, pa je novinarka oslobođena optužbe.

U presudi je takođe navedeno da je Muminović imala opravdanog razloga da vjeruje da je istinito ono što je iznijela u spornom tekstu i da nije dokazano da je postupala sa sviješću da iznosi neistine kojima se kleveta Kalić.

Viši sud u Podgorici ukinuo je i presudu kojom je Komnenić oglašen krivim i presudu kojom je Muminovićka oslobođena optužbe i oba predmeta vraćena su na ponovni postupak i odlučivanje Osnovnom sudu u Podgorici.

U Rješenju kojim je ukinita oslobađajuća presuda u postupku protiv Jasmine Muminović, vijeće Višeg suda u Podgorici se, između ostalog, pozvalo na odredbu člana 196. stav 4. Krivičnog zakonika kojom je propisano da, ako okrivljeni dokaže da je imao osnovanog

⁵⁷ Nezavisni dnevnik "Vijesti" od 12.11.2010 godine.

razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosio ili pronosio neće se kazniti za klevetu, ali se može kazniti za uvredu (član 195), ako su ostvareni uslovi za postojanje tog djela.

Kalić – "Vijesti"

Pred Osnovnim sudom u Podgorici pokrenut je parnični postupak po tužbi Safeta Kalića protiv nezavisnog dnevnika "Vijesti". Na ročištu od 14. juna 2010. godine konstatovano je da su se punomoćnici stranaka na prethodnom ročištu saglasili da se tužilac ne sasluša u svojstvu parnične stranke.

U međuvremenu "Vijesti" su promijenile punomoćnika, pa novi punomoćnik povlači ranije datu saglasnost da se tužilac ne sasluša u svojstvu parnične stranke i traži saslušanje.

Sud određuje da se u nastavku postupka traže spisi predmeta K.br.1452/08 u krivičnom postupku protiv novinarkе nezavisnog dnevnika "Vijesti" Muminović Jasmine zbog k.d. klevete, u kom je sudija nakon izricanja presude usmeno naveo da je portparolka Uprave policije Tamara Ralević potvrdila da je novinarki telefonom saopštila da je Kalić uhapšen.

Na istom ročištu punomoćnik tužioca preinačava tužbeni zahtjev, odnosno proširuje ga i na članak koji je objavljen nakon podnošenja tužbe na šta punomoćnik tuženog prigovara navodeći da iz procesnih razloga ne može doći do preinačenja tužbenog zahtjeva u ovoj fazi postupka, posebno ne u donosu na novi članak.

Takođe, punomoćnik tužioca navodi da Kalić trenutno živi u Turskoj i da se neće odazvati na poziv suda, a sud raspravu odlaže za dan 09. jul 2010. godine.

Shodno odredbama članova 187. i 103. Zakona o parničnom postupku (ZPP), punomoćnici tužioca su već u tužbi morali navesti dokaze koje žele predložiti. Takođe, po odredbi člana 286. ZPP-a, sud je u pozivu za pripremno ročište morao obavijestiti stranke da su dužne, najkasnije na tom ročištu, da predlože dokaze koje žele izvesti u toku postupka, a shodno odredbi člana 290. stav 1. istog Zakona sud, je na pripremnom ročištu trebao odrediti koje će dokaze izvesti na glavnoj raspravi.

Dakle, sud je morao na pripremnom ročištu odlučiti o tome koje će dokaze provesti na glavnoj raspravi, odnosno sud je obavezan da pravilno i potpuno utvrdi činjenično stanje i u tom smislu odredi koje će dokaze provesti na raspravi.

Suprotno tome, sud je pasivnim ponašanjem prvo dozvolio punomoćnicima stranaka da "saglasno" rješavaju pitanja koja je sud morao ranije riješiti, a zatim je takođe pasivnim držanjem prihvatio povlačenje te saglasnosti od jedne strane i sa zakašnjenjem odredio da se tužilac sasluša u svojstvu stranke.

Ovakvo postupanje suda u konkretnom slučaju može se takođe tumačiti ili kao nepoznavanje odredbi ZPP-a, kao procesnog akta čije poznavanje je neophodno za zakonito vođenje postupka, ili kao svjesno i namjerno odugovlačenje postupka čime se, pored kršenja prava stranaka na suđenje u razumnom roku, nepotrebno uzrokuju znatno veći troškovi postupka.

Na ročištu održanom dana 09. jula 2010. godine sud konstatuje da tužilac nije pristupio i da nema dokaza da je uredno pozvan.

Punomoćniku tuženog uručuje se podnesak punomoćnika tužioca od 05. jula 2010., a sud odlaže ročište za dan 13. septembar 2010. godine.

Takođe, sud nalaže punomoćniku tužioca da obezbijedi njegovo prisustvo na sljedećem ročištu, uz upozorenje da će eventualni nedolazak cijeliti u sklopu svih ostalih okolnosti i provedenih dokaza.

Dakle, sud prvo nije na pripremnom ročištu odredio koje će dokaze provesti na glavnoj raspravi, a zatim je naknadno odredio da se tužilac sasluša u svojstvu stranke. Umjesto da na prethodnom ročištu, u skladu sa odredbama ZPP-a, sud naloži punomoćniku tužioca da obezbijedi prisustvo tužioca na sljedećem ročištu, sud zanemaruje i konstataciju punomoćnika tužioca da tužilac trenutno živi u Turskoj i da se neće odazivati na poziv suda, pa na odloženom ročištu nerazumljivo konstatuje "da tužilac nije pristupio i da nema dokaza da je uredno pozvan", što predstavlja razlog za još jedno odlaganje suđenja.

Inače, odredbom člana 263. ZPP-a, na koju se sud pozvao pri odlaganju ročišta, propisano je da se poziv za stranku dostavlja punomoćniku, koji je dužan da o tome obavijesti stranku, a odredbom člana 316. stav 1. tačka 1. ZPP-a, na koju se sud takođe pozvao, propisano je da sud može, na predlog stranke, da odloži započeto ročište samo ako bez krivice stranke koja predlaže odlaganje nije moguće izvesti neki od dokaza čije je izvođenje određeno, a koji je bitan za pravilno donošenje odluke.

Kalić - „Monitor“

Safet Kalić je pred istim sudom (Osnovni sud u Podgorici) pokrenuo postupak protiv nedeljnika "Monitor" u kome tužbom takođe traži naknadu nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda.

Ročište zakazano za dan 10. jun 2010. godine nije održano jer Viši sud u Podgorici nije dostavio spise predmeta u koje je trebalo izvršiti uvid u dokaznom postupku i sud je ročište odložio za dan 28. jun 2010. godine. Na tom ročištu su provedeni dokazi, a potom je punomoćnik tužioca precizirao tužbeni zahtjev na iznos od 30.000 eura.

Kako su prenijeli mediji⁵⁸, prvostepeni sud je ovu tužbu odbio kao neosnovanu i obavezao je tužioca da tuženom nadoknadi troškove postupka u iznosu od 1.100 eura.

Kalić je na ovu presudu, preko svog punomoćnika, izjavio žalbu Višem sudu u Podgorici.

Studija slučaja Ivana Delića protiv „Vijesti“, data u nastavku teksta, pokazuje da se tužbama protiv medija pokušava obezbijediti dobijanje presude koja bi predstavljala "potvrdu" tužioca da su sumnje i navodi koje se javno iznose o njemu neistiniti.

⁵⁸ Nezavisni dnevnik "Vijesti" od 21.11.2010 godine

Tužilac u ovom postupku je javno priznao da su navodi medija zbog kojih je podnešena tužba - istiniti. Početkom marta 2011 godine Osnovni sud na Cetinju, pred kojim se vodio prvostepeni postupak, donio je presudu kojom je odbio tužbeni zahtjev Delića.

Studija slučaja: Delić - „Vijesti“

Ime Ivana Delića prvi put se u javnosti pominje 2001 godine, kada ga je Anketni odbor Skupštine SR Jugoslavije osumnjičio za ubistvo tadašnjeg saveznog ministra odbrane Pavla Bulatovića.

Vjerenica Ivana Delića, Marija Šurina i njen brat Dario poginuli su 22. septembra 2002. godine u eksploziji koja se dogodila u njihovoj porodičnoj kući u Budvi. Roditelji stradali su za ovu eksploziju krivili Ivana Delića jer su, navodno, lica koja su aktivirala eksploziv mislili da je Delić u kući.

Ivan Delić je preživio nekoliko atentata. U junu 2004. godine, na parking u Svetom Stefanu od strane nepoznatog napadača, Delić je lakše ranjen kada je na njega pucano sa više hitaca. U avgustu 2006., na putu Kotor – Budva, nepoznati napadač je na njegovo vozilo iz automatskog oružja ispucao preko 30 projektila.

Delić je tužio nezavisni dnevnik "Vijesti" zbog tekstova u vezi ubistva koje se desilo u kafe baru "Palma" u centru Budve u avgustu 2008. godine. Tužbenim zahtjevom prvobitno je tražena novčana naknada štete, da bi u toku postupka zahtjev bio izmijenjen na način što se zahtijevalo samo objavljivanje presude u javnim glasilima o trošku tuženog.

Izveštavajući o ubistvu Gorana Pejovića iz Nikšića, "Vijesti" su navele da je Pejović slučajno ubijen i da je "meta" profesionalnog ubice bio Ivan Delić koji se u isto vrijeme nalazio u kafe baru "Palma", koji je kritične večeri bio slično obučen kao ubijeni Pejović i za čijim stolom je bio jednak broj ljudi kao i za stolom Pejovića. Inače, isti navodi mogli su se pročitati i u drugim štampanim medijima.⁵⁹

Dvije godine poslije ovog ubistva, u istrazi zbog ubistva vlasnika zagrebačkog lista "Nacional" Iva Pukanića, pripadnik "zemunskog klana" Sretko Kalinić zvan Zver⁶⁰ hrvatskim istražiteljima je priznao da je on izvršio ubistvo u Budvi i da je imao nalog da likvidira upravo Ivana Delića, ali da je "greškom" ubio momka za susjednim stolom.

Samo nekoliko dana poslije jednog od ročišta po tužbi Delića protiv "Vijesti", Delić je javno potvrdio da vjeruje da je on prije dvije godine bio meta člana "zemunskog klana" Sretka Kalinića zvanog Zver.⁶¹

I pored javnog priznanja da su navodi iz "Vijesti" od prije dvije godine istiniti, postupak koji je Delić prethodno pokrenuo, tvrdeći da ti navodi narušavaju njegovu čast i ugled, je završen tek početkom marta 2011. godine, kada je Osnovni sud na Cetinju donio presudu kojom je obijen tužbeni zahtjev Delića.

⁵⁹ Između ostalih: beogradske "Večernje novosti" od 14.08.2008 godine

⁶⁰ Sretko Kalinić zvan Zver, pripadnik "zemunskog klana", u Srbiji je pravosnažno osuđen na više dugogodišnjih kazni zatvora. Između ostalog, osuđen je na 30 godina zatvora zbog učešća u ubistvu srpskog premijera Zorana Đinđića 2003 godine.

⁶¹ Beogradski "Blic" od 23.06.2010 godine, Radio "Slobodna Evropa" 23.06.2010 godine

C.3. KLEVETA I JAVNI INTERES

Evropski sud za ljudska prava je u svojoj praksi uspostavio hijerarhiju vrijednosti koje štiti član 10. Konvencije. U toj hijerarhiji komentari i rasprava o pitanjima od opšteg - javnog interesa predstavljaju najzaštićeniji oblik slobode izražavanja.

Primjeri dati u ovom poglavlju se odnose na sudske postupke koji su pokrenuti protiv novinara i aktivista civilnog društva zbog njihovih navoda o pitanjima od javnog interesa. Pokretanje pitanja od javnog interesa u primjerima koji slijede je trebalo da bude razlog za postupanje nadležnih institucija i službi, zbog ozbiljnih sumnji u nezakonit rad državnih organa i državnih službenika. Međutim, takva reakcija je potpuno izostala. Umjesto toga, novinari i aktivisti civilnog društva koji su pokretali takva pitanja se suošavaju sa tužbama, a često i kaznama i/ili obavezni naknade štete zbog povrede časti i ugleda.

Te kazne i naknade štete bi, navodno, trebalo da ukazuju da sumnje koje iznose novinari i NVO nijesu osnovane, jer ih nijesu dokazali na sudu. Dakle, umjesto da nadležni organi ispituju sumnje i prikupljaju dokaze kada postoje makar indicije u izvršenje krivičnog djela, najčešće se od novinara i NVO zahtijeva da prikupljaju dokaze u postupcima koje protiv njih vode upravo oni na koje se sumnje odnose.

Studija slučaja: Prisluškivanje sudija

Osnovni sud u Podgorici je u oktobru 2009 godine donio presudu kojom je novinar nedjeljnika "Monitor" oglašen krivim zbog krivičnog djela klevete i osuđen novčanom kaznom u iznosu od 3.000 eura. Postupak protiv Komnenića vođen je po tužbi nekadašnjeg predsjednika Višeg suda u Podgorici, sada sudije Vrhovnog suda Crne Gore Ivice Stankovića.

Stanković je tužio Komnenića zbog teksta "Sudija pod prismotrom" u kome se navodi da je tadašnji Stanković bio pod tajnim nadzorom policije.

Komnenić se u tom tekstu pozvao na izjavu nekadašnjeg sudije Višeg suda, sada advokata Radovana Mandića, koji je rekao da je polovina sudija Višeg suda u Podgorici bila pod mjerama tajnog nadzora. Mandić je ove svoje navode ponovio pred sudom u ovom postupku, kada je davao iskaz u svojstvu svjedoka.

Prije izricanja kazne Komneniću, Novinarsko samoregulatorno tijelo je, takođe po prijavi sudije Stankovića, odlučilo da je članak urađen u skladu sa novinarskim kodeksom i da propusta autora nije bilo.

Direktor Uprave policije Veselin Veljović indirektno je potvrdio da je na zatvorenoj sjednici parlamentarnog Odbora za bezbjednost, sudije Mandića i Stankovića pomenuo u kontekstu ometanja pojedinih istraga i da je to bio razlog za njihovo tajno praćenje.⁶²

⁶² Na pitanje zašto je demantovao da je na toj sjednici pominjao nekadašnjeg predsjednika Vrhovnog suda Ratka Vukotića, a nije sporio informacije u vezi sudija Stankovića i Mandića, direktor Uprave policije je "pojasnio" da "...nije demantovao ono što nije trebalo demantovati...".

U toku sudskog postupka, na predlog Komnenića, proveden je dokaz i uvidom u sudska dokumenta iz kojih se utvrđuje da je tadašnji istražni sudija Višeg suda, sada takođe advokat, Hamid Ganjola tražio od specijalnog tužioca da mu u što kraćem roku vrati spise predmeta formiranog po predlogu specijalnog tužioca Stojanke Radović za izdavanje mjera tajnog nadzora Kri.br.515/06, a koje joj je dostavio na uvid na njen lični zahtjev.

U tekstu "Monitora" navodi se da su sudiji Ganjoli ovi spisi bili potrebni jer su se sudije koje su bile pod mjerama tajnog nadzora pozvale na zakonsku obavezu da im se omogući da izvrše uvid u podatke koji su prikupljeni njihovim praćenjem i prisluškivanjem telefona, obzirom da mjere tajnog nadzora nijesu dale osnova za pokretanje postupka protiv njih. Iz državnog tužilaštva odgovoreno je da u njihovoj evidenciji nije evidentiran predmet istražnog sudije Višeg suda sa navedenom oznakom i da nije evidentirano ni da je od Višeg suda traženo dostavljanje na uvid spisa predmeta.

U oktobru 2010. Viši sud u Podgorici potvrdio je presudu Osnovnog suda kojom je Komnenić kažnjen za klevetu sa 3.000 eura. Presuda je uručena Komneniću tek 18. februara 2011.

Tema o kojoj je pisao Komnenić - nezakonito prisluškivanje sudija Višeg suda i neobjašnjiv nestanak predmeta o primjeni mjera tajnog nadzora iz istog suda – je nesporno pitanje od izuzetnog javnog interesa. To bi trebalo da zahtijeva posebnu uzdržanost i oprez pri odlučivanju da se sloboda izražavanja novinara ograniči, posebno krivičnom osudom i kaznom.

Iskaz bivšeg sudije Višeg suda Radovana Mandića ne samo da potvrđuje da je Komnenić imao razloga da vjeruje da su navodi o nezakonitom prisluškivanju sudija tačni i da je to dovoljan razlog da se javnost sa tim upozna, već je to i obavezan razlog da nadležni pokrenu postupak radi provjere ovih navoda. Ovo posebno jer je Mandić pred sudom tvrdio da mu je bivši kolega i istražni sudija Višeg suda u Podgorici Hamid Ganjola saopštio da je odobrio njegovo prisluškivanje, kao i da je "pola sudija" istog suda prisluškivano.

Evropski standard ustanovljen praksom Evropskog suda za ljudska prava je da se od novinara ne smije zahtijevati da dokaže apsolutnu istinitost navoda koje iznosi, već da je dovoljno da dokaže da je imao opravdane razloge da povjeruje u njihovu istinitost.

Niko od nadležnih u pravosuđu nije preduzeo ni jednu radnju radi provjere navoda da su sudije Višeg suda nezakonito prisluškivane i praćene, niti je iko provjeravao kako je predmet o primjeni mjera tajnog nadzora "nestao" na relaciji sud - tužilaštvo.

Sledeća studija slučaja pokazuje da sudovi ignorišu stavove Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na ulogu koju štampa, mediji i novinari uopšte imaju u demokratskom društvu. Po stavovima Evropskog suda kažnjavanje medija i novinara za širenje izjava drugih ozbiljno umanjuje doprinos štampe diskusijama o pitanjima od javnog interesa.⁶³

Prenošenje izjava o povezanosti pripadnika bezbjednosnih službi sa narkokartelima nesporno predstavlja pitanje od javnog interesa. Međutim, ova studija pokazuje da sudovi ignorišu čak i činjenicu da je novinar preduzeo sve što je razumno bilo moguće u datom trenutku da omogući licu na koga se odnose informacije koje se prenose da se izjasni.

⁶³ Između ostalih: Thoma protiv Luksemburga, 2001 i Jersild protiv Danske, 1994

Uz činjenicu da nadležne službe ne preduzimaju ništa u cilju provjere navoda koji ukazuju na povezanost njihovih službenika i narkokartela, preduzimanje mjera prema novinaru koji prenosi takve navode može se tumačiti i kao davanje sudske "potvrde", u vidu presude protiv novinara, da su navodi koje je prenio neistiniti i da veza između bezbjednosnih službi i organizovanog kriminala ne postoji.

Studija slučaja: nacionalna bezbjednost ili kriminal?

Pred Osnovnim sudom u Podgorici vođen je postupak protiv Seada Sadikovića, novinara nedjeljnika "Monitor", po tužbi visokog funkcionera Agencije za nacionalnu bezbjednost (ANB) Zorana Lazovića.

Sadiković je u "Monitoru" u tekstu "Kolumbija na Limu" prenio pisanje beogradskog nedjeljnika "NIN", gdje je Lazović označen kao prijatelj i zaštitnik Draška Vukovića iz Berana i Safeta Kalića iz Rožaja. Lazović je prvobitno tužbom tražio naknadu štete u iznosu od 10.000 eura, da bi u toku postupka traženi iznos smanjio na 1 euro.

Sadiković je pred sudom istakao da je smatrao da se radi o pitanjima od javnog interesa o kojima javnost treba da je obaviještena i da je prije objavljivanja teksta Lazovića nekoliko puta zvao na telefonske brojeve koje mu je sam Lazović prethodno dao, kako bi pokušao da dobije njegovo izjašnjenje o pisanju "NIN"-a koji ga označava kao zaštitnika narkokartela.

Kako mu se Lazović nije javljao na pozive, Sadiković je napisao tekst dodajući i da je smatrao da ne piše neistine kada je u svom tekstu dodao i da je Lazović prijatelj Kalića, jer je Lazović bio na svadbi Kalića, a na svadbu se pozivaju upravo prijatelji.

U maju 2010. godine Osnovni sud u Podgorici donio je presudu kojom se tužbeni zahtjev Lazovića odbija kao neosnovan. U obrazloženju presude navodi se da se tekstom Sadikovića ne vrijeđa čast i ugled Lazovića, da se glavna tema teksta odnosi na problem jačanja organizovanog kriminala na sjeveru i porast broja osoba uključenih u organizovanu mrežu trgovine drogama, te da je u tekstu prenešena informacija iz nedjeljnika "NIN".

Potpuno zanemarujući ovo obrazloženje i značaj pitanja o kojima je pisao Sadiković, Viši sud u Podgorici preinačio je presudu Osnovnog suda i usvojio je tužbeni zahtjev Lazovića.

Sljedeći primjer takođe ukazuje na neobjašnjivu pasivnost državnog tužilaštva kada se podnese krivična prijava koja ukazuje na sumnju u izvršenje krivičnog djela sa elementima korupcije. Kako smo već ukazali, tužilaštvo ne preduzima radnje koje je obavezno preduzeti po podnošenju prijave, iako konkretni slučaj uopšte ne opravdava nikakvo odlaganje.

Po pravilu, osumnjičeni se javno "brane" podnošenjem tužbe protiv podnosioca prijave zbog "povrede časti i ugleda". Tolerisanje i podsticanje ovakve prakse ukazuje na otvoreno odvracanje i obeshrabrivanje svakoga ko bi imao namjeru prijaviti korupciju ili bilo koje krivično djelo.

Studija slučaja: Tužba zbog prijave korupcije

NVO MANS je tužila Glavna inspektorka za zaštitu prostora u Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine Nataša Brajović. Ona je 04. oktobra 2010. godine, preko svog punomoćnika advokata Zorana Piperovića, podnijela Osnovnom sudu u Podgorici tužbu kojom traži naknadu nematerijalne štete u iznosu od 8.000 eura.

U tužbi se navodi da je MANS u svom saopštenju za javnost od 30. septembra 2010. godine iznio neistine na račun Nataše Brajović, koje "povrjeđuju njenu čast i ugled".

U tom saopštenju MANS je najavio da će podnijeti krivičnu prijavu protiv inspektora za zaštitu prostora Nataše Brajović i Milisava Popovića zbog sumnje u zloupotrebu službenog položaja i nesavjestan rad u službi, kao i protiv kompanije "MB Bankada" i njenog vlasnika Mirka Baraća zbog izgradnje objekta bez građevinske dozvole u naselju Perazića Do.

Inspektorka Brajović nije preduzela ni jednu radnju u cilju izvršenja rješenja o rušenju nelegalno izgrađenog objekta koje je donešeno 22. marta 2010. godine. Predmet interesovanja NVO MANS su pitanja od javnog interesa i ni jedan navod iz saopštenja nema nikakvog dodira sa privatnim životom ni Brajovićke, niti bilo koga, već se isključivo odnosi na pitanja od javnog interesa.

U tužbi, inspektorka Nataša Brajović ističe da je u konkretnom slučaju postupala u skladu sa zakonom i savjesno i profesionalno preduzela sve radnje u granicama svojih ovlašćenja.

Sud je u ovom postupku zakazao pripremno ročište za dan 14. februar 2011 godine.

C.4. NAKNADE ZA NEMATERIJALNU ŠTETU

C.4.1. Mjera duševnih bolova

Konkretni primjeri potvrđuju da su crnogorski sudovi veoma često dosuđivali naknadu nematerijalne štete po osnovu duševnih bolova, a da uopšte nijesu provodili dokaz vještačenjem po vještaku neuropsihijatru. Nekada ni tužilac nije saslušan u svojstvu stranke i uopšte nije ni pristupao u sud i izjašnjavao se o duševnim patnjama i bolovima.⁶⁴

⁶⁴ Na primjer, po tužbi tadašnjeg premijera Mila Đukanovića, direktor dnevnika "Vijesti" Željko Ivanović obavezan je da isplati naknadu nematerijalne štete u iznosu od 20.000 eura, koja je presudom Višeg suda preinačena na 10.000 eura. Takođe, po tužbi tadašnjeg premijera Crne Gore Mila Đukanovića "Dan" je obavezan da plati naknadu od 15,5 hiljada eura zbog prenošenja navoda iz zagrebačkog "Nacionala". Ni u jednom od tih postupaka nije provoden dokaz vještačenjem po vještaku neuropsihijatru, niti je tužilac saslušan u svojstvu stranke.

Štaviše, u pojedinim presudama gdje se u ulozi tužioca javljao neko od uticajnih funkcionera sudovi su duševni bol objašnjavali paušalnim i nerazumljivim konstatacijama koje podstiču sumnje da je sudstvo pod direktnim ili indirektnim uticajem izvršne vlasti.⁶⁵

Studija slučaja: Osnovni sud na Cetinju

Izvršni direktor štamparije "Obod" je pokrenuo postupak protiv osnivača dnevnih novina "Dan", d.o.o."Jumedia Mont", zbog navoda iz tog dnevnog lista u vezi sa privatizacijom štamparije "Obod" i mogućim zloupotrebama u poslovanju te kompanije, tražeći naknadu u iznosu od 100.000 eura.

Tužiocu je bilo omogućeno da iznese svoje mišljenje i stavove odmah pri objavljivanju prvog teksta u dnevnih novina "Dan", ali je on izjavio da neće da komentariše optužbe. Takođe, tužilac je poslije objavljivanja teksta uputio reagovanje koje je „Dan“ u cjelosti objavio.

Postojanje duševnih bolova kod tužioca sud je utvrdio njegovim saslušanjem i donio presudu kojom obavezuje „Dan“ da tužiocu isplati 5.000 eura naknade.

Presudom Višeg suda u Podgorici od 14. septembra 2009. godine ova presuda je preinačena na način što je iznos koji je tuženi dužan isplatiti umanjuje sa 5.000 na 2.500 eura.

Sud u ovoj presudi ni jednom riječju nije cijenio sledeće činjenice:

- Da je tužilac, na poziv novinara, odbio da komentariše tekst,
- Da je tužilac naknadno uputio reagovanje, koje je „Dan“ u cjelosti objavio,
- Da je tuženi informacije dobio od kompanije koja je učestvovala u postupku nabavke, što je direktor te kompanije potvrdio, kao i od zaposlenih u štampariji,
- Da je poslovanje „Obod“-a, gdje je tužilac direktor, pitanje od javnog interesa,
- Da je novinar postupao savjesno i u dobroj vjeri, sa dužnom novinarskom pažnjom.

Po stavovima Evropskog suda, veliki značaj daje se činjenici da li je, pored mišljenja i stavova koji se odnose na neka lica, tim licima na isti način omogućeno da iznesu svoje reagovanje i svoje mišljenje i stavove o istim pitanjima. Na taj način omogućava se javnosti da stekne vlastito mišljenje.

Takođe, po stavovima Evropskog suda, veoma je mali prostor za ograničenje slobode izražavanja o pitanjima od opšteg interesa i uloga medija u izvještavanju o tim pitanjima je neprocjenjiva.

Iznos naknade koji je u ovoj presudi dosuđen, takođe se smatra neproporcionalnim u skladu sa stavovima Evropskog suda, sve i da je uvjerljivo utvrđena potreba za ograničenjem.

I presuda Višeg suda koju je donijelo vijeće od troje sudija Vrhovnog suda Crne Gore upućenih na ispomoć u Viši sud, u potpunosti zanemaruje sve navedene evropske

⁶⁵ U Presudi kojom je premijeru Milu Đukanoviću dosuđena naknada nematerijalne štete u iznosu od 20.000,00 €, sudija duševne bolove najjačeg intenziteta obrazlaže na sljedeći način: "...Sve je ovo kod njega proizvelo duševne bolove najjačeg intenziteta, jer je tužilac izuzetno uspješan čovjek koji odgovornu funkciju u nimalo popularnom periodu tranzicije, kroz koji prolazi Crna Gora, obavlja na pošten i savjestan način...".

standarde, pa se može zaključiti da se naknada dosuđuje potpuno arbitrarno i proizvoljno.

Isti sudija Osnovnog suda na Cetinju je istoga dana donio presudu kojom je obavezan nezavisni nedeljnik "Monitor" i dvoje novinara tog medija na naknadu nematerijalne štete u iznosu od 4.000 eura, zbog teksta u kome se govori o poslovima lica povezanih sa bivšim premijerom Crne Gore Milom Đukanovićem.

Tužbom je tražena naknada u iznosu od 30.000 eura. Duševne bolove tužioca sud je "utvrđivao" na isti način - saslušanjem tužioca i dodao je da je pri određivanju visine naknade "imao u vidu postojeću sudsku praksu".

Ova presuda sadrži sve nedostatke koje ima i prethodno navedena odluka istog sudije.

Sa druge strane, u narednoj studiji slučaja je predstavljen primjer dobre prakse Osnovnog suda u Pljevljima koji je provodio dokaze vještačenjem radi utvrđivanja da li postoje duševne patnje kod tužioca.

Studija slučaja: Vještačenje duševnih bolova

Osnovni sud u Pljevljima je odbio kao neosnovan tužbeni zahtjev za naknadu štete⁶⁶, iako je tuženi u ovom postupku već pravnosnažno osuđen za klevetu na štetu tužioca.

Naime, Osnovni sud je u postupku radi naknade štete proveo i dokaz vještačenjem po vještaku neuropsihijatru, koji se izjašnjavao o duševnim patnjama tužioca.

Sud je prihvatio nalaz i mišljenje vještaka koji je ocijenio da tužilac nije trpio duševne patnje i odbio je tužbeni zahtjev za naknadu štete.

Smatramo da je dobra praksa da sudovi provode dokaz vještačenjem po vještaku neuropsihijatru i da je posebno neopravdano postupanje kada sudovi, ne samo da ne provode vještačenje, već i ne saslušavaju tužioca u svojstvu stranke i dosuđuju mu naknadu nematerijalne štete, iako se tužilac uopšte i ne pojavi pred sudom.

Naravno, nalaz i mišljenje vještaka sud mora cijeliti objektivno i u skladu sa zakonskim načelom ocjene dokaza, kako se ne bi ustalila praksa da u suštini presuđuju vještaci umjesto sudova.

C.4.2. Povreda poslovnog ugleda

Kako je ukazano ranije u Izvještaju, osim funkcionera i "bezbjednosno interesantnih lica", prethodnih godina tužbe za klevetu i naknadu nematerijalne štete počeli su da podnose pravna lica, sa tvdnjama da javni navodi u vezi njihovog poslovanja i sumnje koje se iznose u vezi sa tim, narušavaju njihov poslovni ugled.

⁶⁶ Presuda P.br 652/08 od 31.12.2008 godine

Prethodna praksa sudova po ovim pitanjima je djelovala podsticajno i ohrabrujuće na podnošenje tužbi od strane pravnih lica, a u prilog takvom našem zaključku ide i opredjeljivanje visine tužbenih zahtjeva u ovim slučajevima.

Pravna lica su pokretala ove postupke zbog izjava u vezi sa pitanjima koja su nesporno pitanja od javnog interesa i u kojima su iznešene sumnje u izvršenje krivičnih djela. Može se konstatovati da je i u ovim slučajevima izostala reakcija nadležnih organa, iako su formalno podnešene i krivične prijave sa dokazima iz kojih proizilazi osnovana sumnja u izvršenje krivičnih djela. Iz Vrhovnog državnog tužilaštva je jedino saopšteno da se vrše provjere poslovanja subjekata na koje se prijava odnosi.

Ovi postupci mogu ukazivati i na mogućnost novog trenda u ovoj oblasti - zastrašivanja i odraćanja od davanja izjava svih onih koji govore o problemima privatizacije i sumnjama da u radnjama "strateških partnera" Vlade ima elemenata krivičnih djela.

Studija slučaja: Željezara protiv medija i poslanika

Željezara Nikšić i njen vlasnik MNSS BV iz Amsterdama su u maju 2008. godine pokrenuli parnični postupak za naknadu nematerijalne štete zbog povrede poslovnog ugleda protiv poslanika Skupštine Crne Gore Nebojše Medojevića i d.o.o."Daily Press" iz Podgorice, zbog objavljivanja autorskog teksta Medojevića pod naslovom "Pranje novca umjesto specijalnih čelika". U tužbi su naveli da im navodi tuženih povrjeđuju poslovni ugled i tražili naknadu štete u iznosu od 10 miliona eura.

Medojević je bezuspješno tražio izuzeće sudije Blaža Jovanića sa obrazloženjem da on finansijski zavisi od porodice premijera Đukanovića, čija sestra je zastupala tužioce⁶⁷.

Sudija Jovanić je donio Presudu P.br.546/08 od 31. jula 2009. godine kojom je tužiocima umjesto traženih 10 miliona eura, dosudio naknadu u iznosu od 33.000 eura.

Isti sudija je početkom 2010. donio presudu u postupku po tužbi za naknadu štete zbog ratnog zločina deportacije bosanskih izbjeglica 1992. godine. Djeci jednog od nastradalih taj sudija je dosudio po 15.000 eura na ime naknade štete zbog smrti roditelja⁶⁸.

Iznos koji je dosuđen po tužbi pravnih lica u prvom ovakvom postupku, u kome se ozbiljno dovodila u pitanje pristrasnost sudije, predstavlja jedan od najviših iznosa koju su do tada dosuđeni po osnovu naknade nematerijalne štete. Kako je u tom postupku nedostajao i pravni osnov koji bi propisivao naknadu štete pravnim licima, to se sumnje u pristrasnost sudije pokazuju opravdanim i razumnim.

U prilog našim zaključcima posebno ide i usvajanje tužbenog zahtjeva u odnosu na nezavisni dnevnik "Vijesti" koji je prenio navode poslanika Skupštine Crne Gore, što je apsolutno suprotno evropskim standardima i praksi Evropskog suda za ljudska prava.⁶⁹

⁶⁷ Brat sudije Jovanića je vozač većinskog vlasnika Prve banke i brata premijera Aca Đukanovića, sudija Jovanić ima kredit u iznosu od više desetina hiljada eura upravo kod Prve Banke, a tužioce u ovom postupku je zastupala već pomenuta advokatica Ana Kolarević, sestra većinskog vlasnika Prve banke Aca Đukanovića i dugogodišnjeg premijera Crne Gore Mila Đukanovića

⁶⁸ To je tačno polovina od iznosa koji je djeci drugih stradalih u istoj deportaciji opredjeljeno na ime naknade štete u poravnanju sa Vladom Crne Gore od 2008 godine.

⁶⁹ Između ostalih: Observer i Guardian protiv Ujedinjenog kraljevstva - 1991, Jersild protiv Danske - 1994, Thoma protiv Luksemburga - 2001

Ovakva praksa predstavlja nedopustivi pritisak na medije u obavljanju svoje uloge "čuvara javnosti".

Viši sud u Podgorici je donio Presudu⁷⁰, kojom je preinačio presudu Osnovnog suda⁷¹ i odbio je kao neosnovan tužbeni zahtjev protiv Nebojše Medojevića i d.o.o."Daily Press" iz Podgorice.

Viši sud je, između ostalog, zaključio da je Osnovni sud u Podgorici pogrešno primijenio Evropsku Konvenciju i praksu Evropskog suda, kao i da:

"...vrijednost kao što je poslovni ugled nije sadržan u članu 10. stav 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima, pod 'zaštitom ugleda' praksa Evropskog suda dozvoljavala je ograničavanje slobode izražavanja ustanovljavajući prvenstvo prava na ugled fizičkog lica nad slobodom izražavanja, ... , tako da poslovni ugled pravnog lica nije legitiman cilj radi čije zaštite je uopšte predviđena mogućnost ograničavanja slobode izražavanja. U praksi Evropskog suda poslovni ugled se štiti kroz čl. 1 Protokola 1 uz Konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama - zaštitu imovine."

Ovo je jedna od prvih odluka crnogorskih sudova u kojoj se pozivaju na praksu Evropskog suda po pitanju prava na slobodu izražavanja i u kojoj je data prednost Evropskoj Konvenciji i praksi Evropskog suda u odnosu na domaće zakonodavstvo.

Polazeći od ovog stava Višeg suda u Podgorici, čini se da bi svako ograničenje slobode izražavanja radi zaštite poslovnog ugleda u nekom od drugih slučajeva, pored kršenja evropskih standarda, predstavljalo i različito postupanje i nejednak tretman stranaka pred sudom.

Mada je nesporno pravo tužilaca da tužbeni zahtjev u pogledu njegove visine formulišu onako kako sami smatraju da treba, činjenica je da se ne može zanemariti uticaj koji sudske odluke i praksa imaju na svakog ko postavlja tužbeni zahtjev iz istog osnova.

Prethodno opisani postupak je, vrlo vjerovatno imao uticaj na određivanje visine tužbenog zahtjeva koji su isti tužioci pokrenuli u predmetu protiv MANS-a i Vanje Čalović i gdje su tražili 36.000 eura, 3.000 eura manje od iznosa na koji je glasila presuda Osnovnog suda⁷².

Ovo prvenstveno zbog činjenice da se radi o istim tužiocima, da su tužbe zasnovane na istom osnovu naknade nematerijalne štete zbog navodne povrede poslovnog ugleda, da je navodna povreda poslovnog ugleda uzrokovana navodima koji su iznešeni javno, odnosno verbalnom radnjom i da je o tim tužbenim zahtjevima odlučivao isti sud, Osnovni sud u Podgorici.

Osnovna razlika je u tome što je u momentu podnošenja tužbe protiv Nebojše Medojevića i d.o.o."Daily Press" iz Podgorice bio na snazi Zakon o obligacionim odnosima koji nije propisivao naknadu nematerijalne štete zbog povrede poslovnog ugleda.

⁷⁰ Gž.br.34/2010 od 18.05.2010 godine

⁷¹ P.br.546/08

⁷² Ovaj postupak je detaljnije obrađen u poglavlju C.5

U avgustu 2008 godine donešen je novi Zakon o obligacionim odnosima⁷³, koji povredu poslovnog ugleda po prvi put u naš pravni sistem propisuje kao osnov za naknadu nematerijalne štete u odredbi člana 207. stav 3.

Ipak, bez obzira što sada postoji uslov da je ograničenje slobode izražavanja propisano zakonom⁷⁴, ne postoji sljedeći obavezni uslov da se ograničenje može vršiti samu u cilju zaštite neke od vrijednosti koje su navedene u stavu 2. člana 10 Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer poslovni ugled nije sadržan u ovoj odredbi.

C.5. TRAJANJE POSTUPAKA

Kako smo ranije ukazali, pravo na suđenje u razumnom roku obezbijeđeno je, po pravilu, u postupcima koji su pokrenuti na inicijativu javnih funkcionera. U ostalim slučajevima to je izuzetak i postupci se veoma često neopravdano odugovlače, uz kršenje odredbi procesnih zakona od strane suda.

C.5.1. Sudovi odlažu postupke

Nijesu rijetki slučajevi u praksi da sudski postupci traju duže nego što je to neophodno i opravdano i da je to rezultat (ne)postupanja suda. U svakom takvom slučaju se neminovno nepotrebno uvećavaju troškovi postupka, pa je posebno nepravedno da troškove takvog (ne)rada suda plaća bilo koja od stranaka, bez obzira na neuspjeh u sporu.

Ova studija slučaja pokazuje da se postupak nepotrebno odugovlači zbog postupanja suda, što uzrokuje veće troškove postupka, koje će snositi stranka koja ne uspije u sporu.

Studija slučaja: Barović protiv „Vijesti“

Podgorički biznismen Veselin Barović krajem 2008. godine podnio je Osnovnom sudu u Podgorici tužbu protiv izdavača nezavisnog dnevnika "Vijesti" - "Daily press-a", glavnog i odgovornog urednika Ljubiše Mitrovića i novinara Komnena Radevića, kojom je tražio da mu navedena lica solidarno isplate iznos od 100.000 eura na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda.

Barović je tvrdio da je štetu pretrpio objavljivanjem teksta u dnevniku "Vijesti", čiji je autor novinar Radević, a u kome se izveštavalo sa suđenja u Višem sudu u Podgorici, u postupku protiv lica optuženih za ubistvo policijskog funkcionera Slavoljuba Šćekića.

U novinskom tekstu je navedeno da je na predmetnom suđenju pročitana službena zabilješka policije u kojoj se navodi da je policija u dva navrata 2005. godine zaustavila vozilo vlasništvo Barovića, kojim su upravljali Ljubo Vujadinović i Milan Šćekić, optuženi za ubistvo policijskog funkcionera.

⁷³ Zakon je objavljen u "Službenom listu Crne Gore" br. 47/2008 i stupio je na snagu dana 15.08.2008 godine

⁷⁴ član 207. stav 3. Zakona o obligacionim odnosima

Barović smatra da iz teksta i naslova proizilazi da je on optuženima dao svoje vozilo koje je poslije mjesec dana korišćeno u ubistvu policijskog funkcionera, što tvrdi da nije istina.

Na ročištu održanom 22. juna 2010. trebalo je da se u svojstvu stranke sasluša Veselin Barović, čije saslušanje je sud prethodno odredio. Punomoćnik Barovića je obavijestio sud da je Barović na poslovnom putovanju i da se zato nije odazvao pozivu suda. Sudija je saslušao samo novinara Radevića i na predlog punomoćnika tužioca ročište odložio za 24. septembar 2010., kako bi se saslušao tužilac.

Na narednom ročištu tužilac se ponovo nije odazvao pozivu, pa sud odlučuje da se tužilac neće saslušati u svojstvu stranke. Na istom ročištu sudija od punomoćnika tužioca traži adrese svjedoka Vujadinović Ljuba i Šćekić Milana, čije su saslušanje predložili tužbom.

Sud je 22. oktobra 2010. godine odbio kao neosnovan tužbeni zahtjev Barovića. Po navodima medija⁷⁵, sud je u presudi, između ostalog, naveo da Barović nije pružio nikakav dokaz da nije vlasnik predmetnog vozila i da ga je otuđio prije više od 6 godina.

Skoro dvije godine nakon podnošenja tužbe, sud traži podatke o adresama svjedoka za koje je u toku postupka saznao da se nalaze u pritvoru zbog optužbi za ubistvo visokog policijskog funkcionera. Prema odredbama Zakona:

- Punomoćnici tužioca su već u tužbi morali navesti imena i adrese svjedoka čije su saslušanje predložili⁷⁶.
- Sud je u prethodnom ispitivanju tužbe morao preduzeti mjere da se otklone nedostaci tužbe, odnosno da tužilac dostavi adrese svjedoka čije je saslušanje predložio⁷⁷.
- Sud je u pozivu za pripremno ročište morao obavijestiti stranke da su dužne, najkasnije na tom ročištu, da predlože dokaze koje žele izvesti u toku postupka⁷⁸, a sud je na pripremnom ročištu trebao odrediti koje će dokaze izvesti na glavnoj raspravi⁷⁹.

Kako je saslušanje ovih svjedoka predloženo tužbom, sud je morao znatno ranije odlučiti o takvom predlogu tužioca i preduzeti mjere da se ovi svjedoci blagovremeno pozovu, ako njihovo saslušanje smatra potrebnim. Odnosno, tužba u ovom predmetu podnešena je još krajem 2008 godine, pa proizilazi da je sud rješavao o pitanjima koja je, pravilnom primjenom odredbi Zakona o parničnom postupku, morao riješiti godinu i po ranije.

Traženje adresa pomenutih svjedoka i navodi punomoćnika tužioca da im adrese ne zna, pokazuju se posebno nerazumljivim, jer je opštepoznata činjenica da su ti svjedoci optuženi za ubistvo visokog policijskog funkcionera i da se nalaze u pritvoru od pokretanja krivičnog postupka protiv njih, što je sud saznao i tokom ovog postupka provođenjem dokaza.

⁷⁵ ND "Vijesti" od 28.10.2010 (Napomena: nijesmo imali priliku da izvršimo neposredan uvid u presudu)

⁷⁶ Shodno odredbama članova 187. i 103. ZPP-a

⁷⁷ Na osnovu odredbi člana 275. i 106. istog Zakona

⁷⁸ Po odredbi člana 286. ZPP-a

⁷⁹ Shodno odredbi člana 290. stav 1. istog Zakona

Stoga je trenutna adresa ovih svjedoka poznata i punomoćnicima tužioca i sudu, pa se postupanje suda u konkretnom slučaju može tumačiti ili kao nepoznavanje odredbi ZPP-a, kao procesnog akta čije poznavanje je neophodno za zakonito vođenje postupka, ili kao svjesno i namjerno odugovlačenje postupka čime se, pored kršenja prava stranaka na suđenje u razumnom roku, nepotrebno uzrokuju znatno veći troškovi postupka.

Takođe, odbijanje saslušanja ovih svjedoka poslije godinu i po od kada je njihovo saslušanje predloženo, sa obrazloženjem da tužilac nije dostavio njihove adrese, pri činjenici da je njihova adresa trenutno opštepoznata, može ukazivati i na nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, u slučaju da se iskazima ovih svjedoka mogu utvrditi neke od odlučnih činjenica.

Eventualni takav zaključak od strane drugostepenog suda predstavljao bi razlog za ukidanje presude i vraćanje predmeta na ponovni postupak, što bi dalje doprinijelo odugovlačenju postupka i značajnom uvećanju troškova.

U svakom slučaju, nezakonito je i nerazumljivo da sud odbije da provede dokaz saslušanja određenih svjedoka i to učini godinu i po od kada je taj dokaz predložen, a da takvo odbijanje obrazlaže činjenicom da stranka koja je predložila saslušanje svjedoka nije dostavila i njihove adrese koje su sudu nesporno poznate.

Ako su pravilno prenešeni navodi iz presude, može se konstatovati da ti navodi iz presude ne odgovaraju sadržini tužbe i zapisnika sa održanih ročišta. U tužbi i na ročištu tužilac je za svoje navode da nije vlasnik predmetnog vozila i da ga je otuđio prije više od šest godina predložio upravo saslušanje svjedoka, što je sud odbio zbog nedostavljanja njihove adrese, koja je opštepoznata.

Dakle, protivrječno je odbiti predloge za saslušanje svjedoka sa obrazloženjem da tužilac nije dostavio njihove adrese i to godinu i po poslije predloga da se ti svjedoci saslušaju, pa u presudi navesti da tužilac nije pružio nikakav dokaz za svoje navode.

Bez namjere i želje da prejudiciramo odluku drugostepenog suda, smatramo da je navedeno postupanje suda dovelo do odluke koja, već na prvi pogled, po našem mišljenju ima takvih manjkovosti koje su razlog da takva odluka ne ostane na snazi.

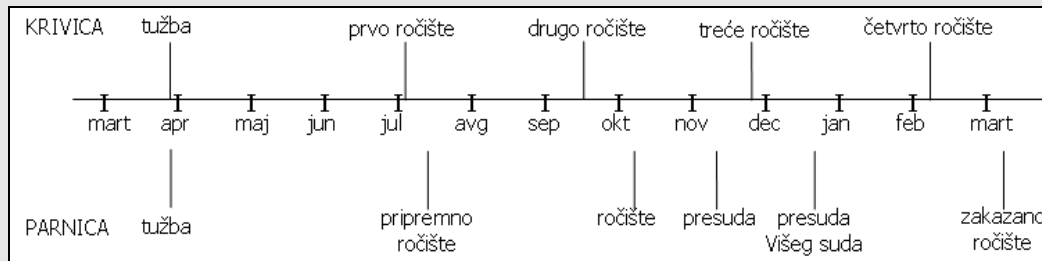
C.5.2. Zahtjevi za ubrzanje postupka i pritužbe

Studija slučaja: Željezara protiv MANS-a

Željezara Nikšić i njen vlasnik MNSS BV iz Amsterdama su 21. aprila 2010. godine Osnovnom sudu predali privatnu krivičnu tužbu protiv izvršne direktorke MANS-a Vanje Čalović zbog navodnog izvršenja krivičnog djela kleveta. Istoga dana, ta pravna lica predala su Osnovnom sudu i tužbu protiv Vanje Čalović i MANS-a radi naknade nematerijalne štete zbog "povrede poslovnog ugleda", kojom traže da im Vanja Čalović i MANS solidarno isplate 36.000 eura⁸⁰. Činjenični osnov i predloženi dokazi su identični i u krivičnom i u parničnom (građanskom) postupku.

⁸⁰ Polazeći od činjenice da su ovi postupci u izvještajnom periodu bili predmet posebnog interesovanja javnosti i medija, te da je upravo u ovim postupcima uočeno mnogo činjenica koje smatramo značajnim za analizu i ocjenu, čini se da je monitoring u ovim postupcima bio apsolutno opravdan i koristan za projekat. Pri tome,

Takođe, mnoga načela i pravila postupka na isti način su propisana u krivičnom i parničnom postupku, s tim što se se u krivičnim postupcima zbog ovog krivičnog djela primjenjuju posebne odredbe za skraćeni postupak Glave XXVI Zakonika o krivičnom postupku. Međutim, priloženi shematski prikazu pokazuje da je krivični postupak trajao znatno duže od parničnog, a u nastavku teksta se daje prikaz toka krivičnog postupka.



Shematski prikaz sudskih postupaka Željezare protiv MANS-a

Tužba - Krivični postupak je pokrenut 21. aprila 2010. po privatnoj tužbi Željezare Nikšić i MNSS BV iz Amsterdama, zbog navoda koje je iznijela Vanja Čalović na pres konferenciji MANS-a, održanoj dana 31. marta 2010 godine. Tužiocima su uz tužbu priložili CD sa snimcima informativnih emisija svih televizija koje su izvještavale sa pres konferencije, kao i novinske članke iz štampanih medija.

Prvo ročište - Prvo ročište za glavni pretres u ovom postupku sud je zakazao i održao dana 02. jula 2010. godine, na kome je Vanja Čalović iznijela svoju odbranu, a zatim je odgovarala na postavljena pitanja.

Poslije toga sud je pročitao pismene dokaze predložene tužbom i pretres je odložio za dan 16. septembra 2010 godine, sa obrazloženjem da nema "tehničkih mogućnosti" da provede dokaz uvidom u priloženi CD. Takođe, sud određuje da se za sljedeći glavni pretres uputi dopis Administrativnom uredu Vrhovnog suda Crne Gore radi obezbjeđenja tehničkih uslova za uvid u CD. CD je predložen kao dokaz uz tužbu, dva mjeseca ranije.

Smatrajući da sudija postupa nezakonito i pristrasno u korist privatnih tužilaca, odnosno da očigledno nejednako tretira stranke u postupku, branilac je 29. jula 2010. godine predao predsjednici Sudskog savjeta i Vrhovnog suda Crne Gore pritužbu na rad sudije. Više od šest mjeseci od njenog podnošenja, na ovu pritužbu još nije odgovoreno.

Drugo ročište - Dana 16. septembra 2010. godine održano je sljedeće ročište za glavni pretres u ovom postupku. Na ovom ročištu punomoćnici privatnih tužilaca predlažu nove dokaze, bez obrazloženja koje bi se činjenice tim dokazima utvrdile i navodeći da su po nalogu suda, u najkraćem roku, dostavili predlog novih dokaza.

Tek na ovom ročištu sudija odbrani uručuje podnesak punomoćnika privatnih tužilaca od prije dva mjeseca, odnosno od 05. jula 2010. godine i odlaže pretres za 25. novembar, kako bi se odbrana izjasnila na navode iz podneska tužilaca. Na ovom ročištu sudija ne odlučuje o bilo kom dokaznom predlogu odbrane od 16. jula.

moramo ukazati da smo uložili poseban napor da sve činjenice iz ovih postupaka apsolutno vjerno predstavimo i da njihovu ocjenu damo prvenstveno sa aspekta zakonitog i pravičnog postupanja suda.

Treće ročište - Na ročištu za glavni pretres održanom dana 25. novembra 2010. godine sudija odlučuje o dokaznim predlozima privatnih tužilaca i o nekim od dokaznih predloga odbrane, kada odlučuje da se u svojstvu svjedoka sasluša Danijel Brol, čije saslušanje je odbrana predložila u podnesku od 16. jula 2010 godine, četiri mjeseca ranije.

Na istom ročištu sudija odbija da se izjasni na dokazne predloge odbrane iz podneska od 05. oktobra 2010., sa usmenim obrazloženjem da se dokazni predlozi mogu dati naknadno.

Zakon propisuje da ako se glavni pretres ne zakaže u roku od mjesec dana od dana prijema optužnog predloga ili privatne tužbe, sudija je dužan da o razlozima izvijesti predsjednika suda, koji će preduzeti mjere da se glavni pretres što prije održi⁸¹. Glavni pretres u konkretnom postupku zakazan je poslije 2 mjeseca i 11 dana od prijema tužbe.

Prema Zakonu, započeti glavni pretres u skraćenom postupku će se dovršiti po mogućnosti bez prekidanja, privatni tužilac i okrivljeni će se prilikom dostavljanja poziva posebno upozoriti da sudija može odmah otvoriti glavni pretres i po izvođenju dokaza koji se nalaze pred sudom donijeti odluku povodom privatne tužbe⁸². Pri dostavljanju poziva za glavni pretres, stanke u ovom postupku nijesu upozorene u smislu citirane odredbe ZKP-a i do donošenja prvostepene presude održana su četiri ročišta za glavni pretres, a posljednje je održano 9 mjeseci i 20 dana od prijema tužbe.

Branilac je 02. decembra 2010. godine podnio Zahtjev za ubrzanje postupka ili Kontrolni zahtjev predsjedniku Osnovnog suda u kome ukazuje da su radnje punomoćnika privatnih tužilaca i postupajućeg sudije izazvale neprimjereno produženje ovog postupka.

U zahtjevu se navodi da je sudija tek poslije pet mjeseci obezbijedio "tehničke mogućnosti" za uvid u CD-ove, da svoje akte i akte tužilaca nije blagovremeno dostavljao braniocu čime je uzrokovao odlaganje za više od dva mjeseca, da neblagovremeno odlučuje o dokaznim predlozima i da prolongira održavanje ročišta glavnog pretresa.

Predsjednik Osnovnog suda 29. januara 2011. godine odbija zahtjev kao neosnovan⁸³ i navodi da je "postupajući sudija u kontinuitetu preduzima procesne radnje ne probijajući rok od tri mjeseca iz člana 317. stav 3. ZKP-a". On navodi da nije postojala mogućnost da se započeti glavni pretres završi bez odlaganja, jer su i privatni tužioci i odbrana tokom postupka stavljali nove dokazne predloge, kao i zbog obimnog dokaznog materijala".

U svom Rješenju, predsjednik suda ne ocjenjuje ni jedan od navoda iz Kontrolnog zahtjeva, ne daje ni jedan razlog za neprihvatanje tih navoda, niti razloge zbog kojih smatra da se stavovi Evropskog suda pomenuti u zahtjevu ne mogu primijeniti u konkretnom slučaju.

Inače, odredbom člana 317. stav 3. ZKP-a, na koju se poziva predsjednik suda, propisano je da, ako je odlaganje glavnog pretresa trajalo duže od tri mjeseca ili ako se glavni pretres drži pred drugim predsjednikom vijeća, glavni pretres mora iznova početi i svi dokazi se moraju ponovo izvesti.

⁸¹ Odredba člana 447. stav 2. ZKP-a

⁸² Odredba člana 454. stav 1. i člana 455. stav 4. ZKP-a

⁸³ Rješenje Su.VIII br.166-14/2010

Ovom odredbom propisan je način održavanja odloženog glavnog pretresa, odnosno obaveza suda da u propisanim situacijama mora iznova početi glavni pretres. U tom smislu, u Kontrolnom zahtjevu nije navedeno da sudija krši načelo neposrednosti, već da krši pravo na suđenje u razumnom roku.

Četvrto ročište - Na ročištu za glavni pretres od 10. februara 2011 godine sud je saslušao svjedoka Danijela Brola, a zatim odbio sve ostale dokazne predloge. Poslije davanja završnih riječi sud je istoga dana u 19:00 časova, nakon šest sati od početka ročišta, objavio presudu kojom se Vanja Čalović oslobađa optužbe, obrazlažući takvu odluku stavovima i praksom Evropskog suda za ljudska prava.

Tako je, u praksi, kontrolni zahtjev ipak imao efekta, iako je od strane predsjednika suda ocijenjen kao neosnovan.

C.6. PRAKSA VIŠIH SUDOVA

Jedini postupak koji je do sada pravnosnažno okončan na način da su primijenjeni evropski standardi utvrđeni praksom Evropskog suda, bio je postupak po tužbi MNSS BV iz Amsterdama i Željezare Nikšić protiv poslanika Nebojše Medojevića i "Vijesti".

Po našim saznanjima to je i jedini postupak gdje je Viši sud primijenio evropske standarde, preinačujući odluku Osnovnog suda koji je te standarde otvoreno ignorisao i tumačio na način koji zahtijeva ozbiljno preispitivanje nepristrasnosti, ali i stručnih kapaciteta sudije koji je donio presudu⁸⁴.

Sa druge strane, još uvijek nije rijetkost da Viši sud potvrđuje odluke koje su suprotne evropskim standardima, pa se postupci pravnosnažno okončavaju na taj način.

Sa žaljenjem možemo konstatovati da i neke presude sa dobrim obrazloženjima, koje pokazuju da crnogorske sudije mogu poznavati i primjenjivati evropske standarde, ukida ili preinačava Viši sud. Takva praksa bi mogla obashrabrujuće djelovati na sudije da primijene evropske standarde, jer je jedan od kriterijuma za ocjenu rada sudija broj ukinutih i preinačenih odluka. To bi značilo da bi sudije koji primjenjuju evropske standarde mogli niti lošije ocijenjeni od onih koje ti standardi i ne zanimaju.

Štaviše, iz pojedinih odluka Višeg suda proizilazi da sudije u tom sudu ili ne poznaju Evropsku Konvenciju ili neće da je primjenjuju ili da ukidaju presude Osnovnog suda, a da uopšte i ne pročitaju presudu koju ukidaju.

Mada su neke od tih odluka Višeg suda zasnovane na važećim zakonskim odredbama, ipak se u njima zanemaruju i krše evropski standardi u oblasti prava na slobodu izražavanja, što dodatno opravdava potrebu preispitivanja zakonskih odredbi u smislu njihovog usklađivanja sa evropskim standardima.

⁸⁴ Detaljnije informacije su date u studiji slučaja: Željezara protiv medija i poslanika

Tako, na primjer, u prethodno opisanom slučaju po tužbi Zorana Lazovića, službenika ANB-a protiv novinara Sadikovića zbog naknade štete za povredu časti i ugleda, Osnovni sud u Podgorici je primijenio evropske standarde i odbio tužbeni zahtjev, navodeći da je glavna tema Sadikovićevog teksta organizovani kriminal i u njemu se prenose informacije iz drugog medija. Viši sud u Podgorici potpuno zanemaruje značaj teme o kojoj je Sadiković pisao i činjenicu da je prenosio informacije o pitanjima od javnog interesa, i preinačava presudu Osnovnog suda usvajajući tužbeni zahtjev.

U opisanom slučaju po tužbi Safeta Kalića protiv novinarkе Muminović, Viši sud u Podgorici je ukinuo prvostepenu, oslobađajuću presudu pozivajući se na zakonsku mogućnost osude za uvredu čak i kada se dokaže da je okrivljeni imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosio ili pronosio. Ovakvo postupanje je primjer kako se evropski standardi derogiraju primjenom zakonskih odredbi suprotnih evropskim standardima.

Sledeća studija predstavlja slučaj u kome Viši sud ukida prvostepenu presudu u kojoj se Osnovni sud poziva na obavezujuću praksu Evropskog suda i na obavezujuću primjenu Evropske konvencije.

Studija slučaja: Odredbe Konvencije nisu materijalno pravne norme

Osnovni sud u Podgorici se u Presudi⁸⁵ više puta pozvao na član 10. Evropske konvencije:

"...Evropski sud je još 1986 godine sasvim 'eksplicitno podržao slobodu da se kritikuje vlada: obaveza je štampe da saopštava informacije i ideje o političkim pitanjima i o pitanjima u drugim oblastima od javnog interesa. Ne samo da štampa ima zadatak da saopštava takve informacije i ideje, već građani imaju pravo da ih dobiju', naravno, ne odnosi se ovo samo na Vladu, već bilo koji subjekat u demokratskom društvu, pa i na prvotužioca, sledstveno i Željezaru AD, i ne samo na štampu, već sve medije, uključujući radio i televizijske, dakako, ne samo na novinare, već sve poslenike javne riječi.

Evropski sud je pri svemu tome od početka, štiteći slobodu prenošenja informacija i ideja pravio jasnu razliku između informacija (činjenica) i mišljenja (vrijednosnih sudova)... ...vrijednosni sudovi, posebno oni koji se izražavaju u politici i pitanjima od javnog interesa uživaju posebnu zaštitu kao preduslov pluralizma mišljenja... A navodi prvotužene koji su, navodno kao štetni, citirani u tužbi... jesu, po stanovištu ovog Suda, vrijednosni sudovi, koji su sadržali kritiku, sumnju..."

Ova presuda ukazuje i na već istaknuti stav Višeg suda da vrijednost kao što je poslovni ugled nije sadržana u članu 10. stav 2. Evropske konvencije.

Tužioc i izjavljuju žalbu na presudu i 18. decembra 2010. godine Viši sud u Podgorici je ukida⁸⁶ i predmet vraća na ponovno suđenje sa konstatacijom da je:

"...obrazloženje pobijane presude glomazno i opterećeno nepotrebnim navodima, pri čemu se određeni navodi ponavljaju po nekoliko puta. Isto je konfuzno pri čemu je nejasno koje činjenice i zbog čega je prvostepeni sud uzeo kao odlučne i

⁸⁵ P.br.1807/10, Presuda o odbijanju tužbenog zahtjeva Željezare Nikšić i MNSS BV iz Amsterdama protiv MANS-a i Vanje Čalović

⁸⁶ Rješenje GŽ.br.5769/10

na njima zasnovao svoju odluku, odnosno kojima nije pridavao značaj. Pobijana odluka ne sadrži pravno obrazloženje, odnosno isto je potpuno nerazumljivo jer ne sadrži konkretnu materijalno pravnu normu koju je prvostepeni sud primijenio prilikom donošenja pobijane presude, niti jasne razloge koji su rukovodili prvostepeni sud da odluči na izloženi način..."

Ova studija navodi na zaključak da sudije Višeg suda ne smatraju odredbe Konvencije materijalno pravnim normama i potpuno zanemaruju praksu Evropskog suda ili da su sudije Višeg suda u stanju da ukinu prvostepenu presudu, a da je prethodno i ne pročitaju.

C.7. Pravni stav Vrhovnog suda Crne Gore

Opšta sjednica Vrhovnog suda Crne Gore je 29. marta 2011. godine donijela pravni stav:

*"Ukoliko nadje da postoji osnov odgovornosti novinara i medija sud odmjerava visinu pravične naknade zbog povrede prava ličnosti (ugleda, časti i dr.) vodeći računa o svim okolnosti konkretnog slučaja, a naročito: o značaju povrijedjenog dobra i posledicama koje su iz toga proistekle, trajanju duševnih bolova, cilju kome služi naknada nematerijalne štete, kao i tome da visina dosudjene naknade **po pravilu** treba da bude u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, te da dosudjena naknada ne bude u iznosu koji bi obeshrabrujuće uticao na novinare i medije u obavljanju njihove uloge u očuvanju demokratskih vrijednosti društva."*

Praksa Evropskog suda je obavezujuća za sudove u svim postupcima **bez izuzetka**, a Vrhovni sud ima ustavnu obavezu⁸⁷ da obezbijedi jedinstvenu primjenu zakona. Stoga, stav Vrhovnog suda da se evropski standardi "po pravilu" primjenjuju ostavlja mogućnost "izuzetka", odnosno postupanja suprotno praksi Evropskog suda.

Štaviše, Vrhovni sud se bavi samo pitanjem iznosa naknade, a ne i prihvatanjem prakse Evropskog suda po pitanju ograničenja prava na slobodu izražavanja. Tako na primjer, Vrhovni sud ne zauzima stav da su granice prihvatljive kritike šire kada je riječ o javnim ličnostima, posebno funkcionerima, kako je to uradio Vrhovni sud Srbije prije više od dvije godine⁸⁸. Ovo posebno jer dosadašnja praksa pokazuje da su iznosi za naknadu nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda bili, po pravilu, neproporcionalni i suprotni evropskom standardima upravo u postupcima po tužbama javnih funkcionera.

Osim navedenog, stav Vrhovnog suda odnosi se samo na postupke protiv novinara i medija, a ne i na druga lica koja aktivno učestvuju u raspravi o pitanjima od javnog interesa, kao što su aktivisti nevladinog sektora koji su sve češće predmet sudskih postupaka. Iz stava Vrhovnog suda proizilazi da u tim postupcima sudovi ne moraju

⁸⁷ Član 124. stav 2. Ustava Crne Gore

⁸⁸ Pravno shvatanje Vrhovnog suda Srbije od 25.11.2008 godine, donešeno poslije prvih presuda Evropskog suda za ljudska prava protiv države Srbije

odmjeravati visinu naknade štete u skladu sa evropskim standardima, dok prema praksi Evropskog suda, aktivisti civilnog društva moraju imati isti tretman kao novinari.

U obrazloženju svog stava Vrhovni sud, između ostalog, navodi:

"Valja naglasiti da bi određivanje - limitiranje unaprijed naknade nematerijalne štete od strane Vrhovnog suda i suda uopšte, bilo u suprotnosti principu proporcionalnosti, kao temeljnom principu evropskog prava, koji predviđa da se prema konkretnim subjektima, konkretnim okolnostima i činjenicama primjenjuju mjere koje su srazmjerne ciljevima predviđenim propisima."

Tačno je da je limitiranje naknade nematerijalne štete suprotno evropskim standardima, ali Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku⁸⁹ je limitiran iznos naknade nematerijalne štete koju država dodjeljuje za povredu ovog prava u iznosu od 300 do 5.000 eura⁹⁰, dok je za odlučivanje o naknadi štete po ovom Zakonu nadležan upravo Vrhovni sud. U postupku donošenja ovog Zakona i tokom njegove primjene u praksi, Vrhovni sud nikada nije ukazao da je limitiranje naknade nematerijalne štete suprotno evropskim standardima.

Stoga proizilazi da Vrhovni sud dozvoljava kršenje standarda u slučajevima u kojima država treba da nadoknadi štetu građanima, dok u postupcima u kojima naknada ne pada na teret države Vrhovni sud "brine" o poštovanju standarda.

Prema tome, stav Vrhovnog suda neće obezbijediti punu primjenu prakse Evropskog suda za ljudska prava.

⁸⁹ "Službeni list CG" br. 11/2007 od 13.12.2007 godine

⁹⁰ Član 34. stav 1. i 2.